

РУСИНИ

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXVII, č. 5 / 2017

Наш 70-річний юбілант (нар. 10. 8. 1947), ведуча особність русинського руху в Польску – Петро Трохановський на 3. Міджінароднім конгресі русинського язика 2007 року в Кракові. *Фотка: А. З.*

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

• Активний культурно-освітній діятель між Лемками у Польську і плідний письменник Петро Трохановський з женою Аннов.
Фотка: А. З.

• Отворіня у 2005 році пам'ятника Епифанови Дровнякови – Никыфорови: председа Товаришыня Лемків А. Копча (впереді перший справа), тогдышній президент Польской републики А. Квашневський (третій справа), наш юбілант П. Трохановський (шестий справа) і знама поетка і культурно-освітня діятелька О. Дуць-Файфер (третя зліва).

Ювілейніст проти «вісляного» тырваня

(Петрови Муриянці, нар. 10. 8. 1947)

Сут ріжны жытя, долі, місії, таланты і інче, што рішат, же чловеца дорога на тым світі ма таке або інче значыня для того што было, ест і буде. Чловеце стремліня до вічності все вязало ся з уявом, же присутніст в памяти жыючых, то жытя тых, котрых серед них уж неє. Ленія памяти веде ся в натуральний спосіб кровным наступством поколінь (спарадигмуваний ішы біблійныма текстама), але довершат ся тіж в символічний спосіб, коли памят о дакым стає ся власністю і вартістю цілой уявной спільноты, творит для ней взоры (тіж антивзоры) і дороговказы. Таке жытя увічнят історія або збірна памят, выберат з них важны для зрозумліня явиск і задач даного часу факты, творит потрібны легенды. Прото сут то жытя, а радше символічны, ци надреальны жытя важны, найважнішы, якы в гідній мірі не належат уж даному чловекови, але цілій спільноті. Мусят мати таке элементы, яким спільнота надає значыня і ся з нима ідентифікує. Вшытко сесе вводжу як вступ до ювілейной статі на сімдесятьолітя народжыня Петра Трохановского-Муриянкі, котра – як звычайні – ма на ціли вказати конкретне жытя конкретного Ювілята, але і надати му тіж того значыня, яке потрібне ест спільноті до сохрания і будувания свойой достоменности в нелегкых часах загыбання, заніканя, корчыня ся того, што долгыма вікама было ядром-дороговказом-парадигмом. А жытя реченого Ювіляра достойне ест той задачы як мало котре, як єдно з тых, котры уж днес мож замістити в *Пантеоні Зеленой Лемковины*, серед найвыдатнішых предшественників, сучастників і грядущых... (в найшыршым вшыткых желаню). О Петрі писала ем вельо раз од вельох сторін, предо вшыткым од професийной, літературо- і культурознавчой, але тіж од біографічнй, енциклопедычнй і ювілейной-парадигмовой. То уж третій десятичний ювілей Петра Муриянкі, якій приходит мі пером честувати, думком обніматі. Што то значыт? Конкретні, же уж так з 35 років доля звела нашы пути і ідеме «в єдным ярмі», як то рюк сам Петро. Символічні, же жытя і труд Петра ест предметом вельосторонной дослідничой, лемкознавчой, але тіж емоційной рефлексії, послідовні веденой през оне 35 років. Врешті – по приятельскы – же тішу ся, што можу так безпосередньо, од середины, праві же родинні, інтымні влучыти ся в гонорувания незаперечной цінности і вагы того уж гарді розвиненого, бо 70-річного жытя Ювілята. А з вшыткого того бере ся характер сесого писання, яке не ограничыт ся до вымініня біографічных даных і заслуг, якы мож додати до писаных пред десятьома ци двадцетьома рокама статей. Петрове бо жытя явит ся мі за каждым разом од інчой, маючой значыня в даным часі стороны. Перший факт, якій днес явит ся мі як основний в жыттю Петра Трохановского, то того, же вродил ся він – 10 серпня 1947 рока - на граници світів вызначеній Лемкам акційом «Вісла». Не доходило до мя скорше того так глубоко. Спричынил тоту свідоміст сам Ювілят, публикуючи в 2007 р. знамените описання свойого жытя під вымовні глубокым наголовком *A Wisła dalej płynie*¹, в яким вызначыл основны детермінанты, котры уформувади його долю. Спричынила тіж днешня лемківска реалність, котра в 70 років по оній трагічній для нас акції каже достеречы ей вымовны нецофальны ефекты, якы не дозволяють смотрити на наше тырваня з надійом, яку мала ем ішы перед десятьома рокама в гідній мірі завдякы Петрови Муриянці.

Дальшы факты з жытя Ювілята стисло сут повязаны з тым першым. Дітиньство розбите медже нижньошлеску штоденніст а мрії і тугу за тамтом країном, де ся не «встугнул народити». Вшыткы дальшы стремліня до ей одроджыня, одзысканя, воскресія. Поворот і неуступливе, най-

О Б С Я Г

Др. габ. Олена ДУЦЬ-ФАЙФЕР:
Ювіленіст проти „вісляного“ тырваня
(Петрови Муриянці, нар. 10. 8. 1947) 1

Др. Ян АБЕЛОВСКИ, к. н.: *Курта позначка к юбілею Др. Михала Бицка,*
ПгД. (нар. 12. 10. 1952) 4

Єна ОПОЛДУСОВА: *Як ся із замкнутого хлопця стала легенда* 4

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД. – Мгр. Зденка ЦІТРЯКОВА: *Русиньскый літературный язык у концепціях ученых і стратегіях языковых конгресів (2)* 5

Ненсі КЕЛЛІ: *Пару слов о новім Русиньско-америцькім словнику*
(Передслово із словника) 10

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ: *Поздравліня Русинів на рік 2017 ч. 5* 13

Петро МУРИЯНКА: *Фай прикмета, Чомси, Як товды, Быти зас поетом, Ясеньова пісня, На Днях Европской Літературы, Штоси з пажерности, Деси над Вагом, Хто і што, До Краю ненароджыня* 13

Меланія ГЕРМАНОВА: *Высока школа – жывотна* 14

Мілан ГАЙ: *Чудак Янко* 17

Міро ЖОЛОБАНІЧ: *Афорізмы* 18

Штефан СУХЫЙ: *Як сьме были на бригаді в Советьскім союзі* 19

Літературный конкурз Марії Мальцовской 20

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.:
Др. Николай Бескид і процес кришталізації русиньской народно-языкой идеології кінцём XIX. і зачатком XX. столітя 21

Мгр. Петро МЕДВІДЬ:
На народностны школы піде векшыи коефіціент 25

Середнёвічний карпаторусиньскый штат: Факты ці выдумкы? 27

о. Мгр. Мілан ЯСИК: *Адолф Добрянський, вызначный репрезентант Русинів 19. стороча (3)* 28

Проф. Др. Михаил КАПРАЛЬ, к. н.:
У Мадярську вышов „Русиньскый ортографічний словарь (з граматічныма таблама)“ 31

Мгр. Петро МЕДВІДЬ: *Добрянський має нову деревяну скульптуру* 32

• Петро Трохановський із Оленов Дуць-Файфер на IV. Лемківській ватрі у Бортнім (Польско, 1985).

перше романтичне, емоційне, пак позитивістичне, тверде ораня лемківського культурового ґрунту. Тото вшытко знає Мурянка получить в єдну велику синтезу послідовности і щырости. Але тіж тихого трагізму, якій заєдно ґенерує всеприсутний Мурянковий Біль.

Як при Петровій сімдесятці презентує ся сеса синтеза? Як живе свідоцтво нестаріючої ся души, в котрій любов і пасія перевершають вшытко інче, котра з роками лем мудріє, але не тратит творчого потенциялу і креатывности. Остатнє десятиліття в жыттю Мурянкы то попрощаня ся в основным з поетичном творчістю в таким значыню, як тото мож было видіти скорше, коли його ліричны выповіди креували лемківській реінвенційний міф оснований на болю і незгоді на загыбаня. Што правда, в 2012 р. явила ся його двозычна збірка верши *До краю ненароджыня*², але были то вершы, якы возникли до 2007р. і не несли той творчой експресії, яка знана єст з *Як сокіл воды на камені*³. Реінвенційну ролю лірики переняла літературна автобіографія *A Wisła dalej płynie*, а лірична пасія поеты выразила ся найполнійше в *Піснях і співанках Петра Мурянкы*⁴, де музычний талант получил ся з поезийом. Закінчыл тіж Мурянка в реченым десятиліттю свою учительську (в дослівным значыню) місію, не вул уж лекцій лемківского языка в школіі. Натоміст опрацувал дидактычно-енциклопедичне виданя *Пантеон зеленой Лемковины*⁵, в яком представлят найвыдатнійшых, подля його выбору, Лемків. Довершыл тіж свойого обовязку і долгу в однесіню до великого лемківского «Учителя» Івана Русенка, выдаючи імпонуючу, красні опрацувану збірку його творів⁶. Выміняны осягнення остатніх десятиох років вказуют еволюцію Петра Трохановского в напрямі деякого до-

вершаня скорійшых мрій з єдної страны і вычуваня вымогу часів з другої.

Найбарже бодай значучом творчом позиційом в тым напрямі буде довершана днес величезна книга села Білцарьова – рідного села Трохановских, в котрым так дурно «не встиг ся Петро вродити», як сам з жальом вельо раз написал. Тота, понад 1000-сторонцьева книга, то велика не лем споминова праца автора. То предо вшыткым вельосторонна монографія, в якій Петро Трохановський вмістил свою пасию історика, документалісты, дослідника лемківской культуры і горячого патрийоты, любителя рідности. Книга-монографія Білцарьовой роками ходила за єй автором, іщы товды, коли на выгнаню, на земли свойого тілесного вроджыня, деси там в понімецькым Пархові, малювал мапы Лемковины, крислил розплянуваня рідного гірского села, барвил душу камениками з білцарівской річкы, о котрых так уявисто оповідали му няньо, якых іщы на жыво не виділ, яле виділ їх душом і мріяма. Книга, яку днес довершат, основана єст на документах, але тіж на уяві души Петра, яка єст так само вірна, а бодай і вірнійша як неєден документ, бо підповідана любовю і ґеновом інтиціейом, збірном памятю предків, вірністю спільнотовым архетыпам, якы николи ся не мылят. Книга Білцарьовы высловлює цілого Петра – Білцарьовяна, Лемка, анти-паралелю акції «Вісла».

При вказаній еволюції, розвиваючій, але тіж довершаючій мрії і надії Ювілята, остає він надале вірний і по мурянчому послідовний в веденых ціле праві жытя своїх діянях і дотримуваных поставах. Такой праві уж 30 років отримуєме журналістычно едиторській труд жытя Мурянкы, «Бесіду» – лемківській двомісячник, авторско ведений його головным редактором. Шторічні прикликуваны сут важны історичны і персональны факты завдякы покликаному до жытя Петром і уж 25 років выдаваному «Лемківскому календарьови»/ «Лемківскому Річнику». Не перестал він тіж займатися трансляторском роботом. В остатнім десятиліттю довершыл свої величезны труды перекладаня на лемківській, ци радше лемківщыня, адаптуваня до сучасной языковой нормы, знаменитых творів лемківской класикы – Петра Полянського і Владимира Хыляка. Вірний остал тіж Петро лемківскому соспільному і церковному жыттю. Веде з посвячыньом і значучыма ефектами церковний креницькій хор, дякує в креницькій церкви, неуявны сут без него єпархіяльны і загальнодержавны церковны торжества. Далє організує конґресы, Бієннале Русиньской/Лемківской Культуры, Лемківскы Творчы Осени, анґажує ся в Лемківскы Ватры на Чужыні, події організуваны «Руском Бурсом» в Горлицях. Коли лем може, не одмавлят нікому, хто го попросит о презентацию лемківской культуры, ци то в нашых, ци в польскых, ци заграничных середовисках. Адде Мурянка – адде Човек, адде Лемко, як написал о ним в 1983 при першій публикуваній збірці верши *Suchy Vadyl*⁷, выдавця, Мечыслав Мончка. «Талант Петра фурт ся розвиват. Бесідувати треба радше о талан-

тах»⁸. Днес пишеме о плодах тых талантів. Ювілей 70-літя народжыня то нагода до синтезуючых, сутьовых уваг о жыттю і осягнінях. Хоц, як речено, розвита і креатывніст не заперат ся в тым припадку таком ци інчом категориейм жыттьовых чысел, вызначеныма роками границыма. Покля человек мае мрії і стремліня, потля ма творчу силу. Перед десятима роками Петро втішыл ся з хыбы в його роках, коли приятеле вінчували му з нагоды 80-ткы. «Кед-бым дожыл тых років, якых мі желате, то довершыл бы-м вшытко, што мрію в жыттю зробити...». Єдном з тых мрій была речена книга села Білцарьова. Днес мрія ся довершыла. Адже послідовніст і впертий труд не даром присвоіли Ювілятови так неодлучний його псевдоним – Мурянка.

Знам, же Петрови остало іщы гідні мрій і задач (в тым докінчтыи обшырну лемківску повіст), напевно старчыт іх до 80-ткы, а думам, же іх довершаня, як все, додаст му жыттьовых сил і почутя, же выполнят свою велику місію, яка вызначена му остала на долго іщы перед народжыньом, коли то місцевий жydівскій мудрец Цапок выворожыл з псалтыря його Матери Ксандрі «Вельо уж перешла єс жено і вельо іщы перейдеш, але доховаш ся двох сынів і в велькій пошані будут іх мати люде»⁹. Тото почутя спричынило тіж написаня Мурянком єдной зо знаменитшых, симптома-тычных фраз, важного ліричного маніфесту:

Великы діла кажут мі писати
кажут величати

як жытя сіль
конаня біль¹⁰

• Петро Трохановскій Мурянка у драмі властного авторства і режії Сон Білого Хорвата з наймолодшым сыном Андрийком (1996).

Долгы рокы не вірила єм тій прошы-баючій до глубины выповіди, же нам, «повісляным» поколіням остає як місія величати «конаня біль». Мурянка знал тото од само-го здає ся вроджыня. Кілько героїзму, одречыня ся власных потреб, посвячыня треба, жебы з таким детермінациейм, без зневіры служыти загыбаючій Лемковині, коли ся зна, же то конаня, же «Вісла дале плыне», значыт заберат, топит, розмыват помалы вшытко, што ма загыбнути в єй неустанным течыню. 70 річниця народин Петра Мурянки, котра єст єдночасно 70 річницьюм початку акції «Вісла», теку-чой проти нашому народови, усвідомила мі глубоко правду трагічного маніфесту. Реінвенційний міф, в творіня котрого ангажувало ся ціле поколіня зосе-реджене на Болю, што подля Петра остал вміщений в лемківскы гены, формувал етос тырваня, якій все вяже ся з посвячыньом. Конец архаічной парадигмы посвячыня, котра остала заступлена сучасным цен-тровым думаньом, яке метафоричні мож назвати «бізнесовым», спричынил конец спільнотовой солідарности, де успіх каждого «свого» тішыл і был уз-наваний за спільне добро. Бізнесовы принципы ос-новуют ся на конкуренційности, антиспільнотовым механізім, якій єст проявом уж барз глубокого, систе-мового наслідства текучой «вісляной» модерности.

Петрове жытя, зачате оного рока «при якым і *Anno Domini* подавати не треба»¹¹, то явний і вымовний сим-вол протиставліня розливаючому ся штотраз шырше і штотраз глубше течыню «Віслы». Обходиме, по звыку раз на десят років, річниці, які сут повязаны зо собом не лем календарьовом датом (років закінченых чыс-лом 7), але предо вшыткым сутю протиставности і опору. Ци при таким символічным сутьовым получы-ню не стає ся основным для Лемковины і Лемків же-ланя Петрови Трохановскому-Мурянці як найдолж-шого жытя і як найдолжшого тырваня усимволічній тым жыттьом ядровой спільнотовой вартости – любо-ви до рідности, яка спричынят всеціле ій посвячыня.

(Публікуєме в роднім языку юбіланта – лемківскім варіанті русиньского языка.)

Позначкы

- 1 Р. Murianka, *A Wisła dalej płynie*, Krynica-Legnica 2007
- 2 П. Мурянка, *До Краю ненароджыня*, Крениця-Лігниця 2012.
- 3 Р. Murianka, *Jak sokół wodę z kamienia/ Як сокіє воды на каме-ни*, перф. В. Dohnalik, Warszawa 1989.
- 4 *Пісні і співанкы Петра Мурянки*, упоядкували П. Малецкій, А. Трохановскій, Горлиці 2012.
- 5 *Пантеон Зеленой Лемковины*, выбір, редакция, вступ П. Трохановскій, Горлиці 2008.
- 6 *Русенко – выбране*, ред. П. Трохановскій, Крениця-Лігниця 2010.
- 7 Р. Murianka, *Suchy badył, Z. Zegadłówna*, Nowy Sącz 1983.
- 8 ММ, *[Oto Petro Murianka...]*, [в:] тамже, текст на задній окладинці.
- 9 Р. Murianka, *A Wisła dalej płynie*, с. 24.
- 10 П. Мурянка, *Рекомендация*, [в:] Тот же, *Як сокіл воды на камени*, с. 114
- 11 Єст то фраза, яку Мурянка часто повтарят в тексті *A Wisła dalej płynie*.

Курта позначка к юбілею Др. Михала Бицка, ПгД. (нар. 12. 10. 1952)

„Ани не знам, ці треба ся додаточно запоєвати до Вашых діалогів. Предці але – є то мій блог і были ту высловлены якысь підозріня одностно чоловіка, котрого собі ціню. Также – у ділі „Варгол“ є Михал Бицко уж довгы роки, нелем про мене, але про вшиткых так ці інакше заінтересованых, яковсь „точков одборной істоты“. З простой причіны: мав і мас – як єдиный чоловік у нас – абсолютну довіру дідичів, респ. справців Варголовой умельцкой дїдовизны. Тоту довіру не здобыв лем так. Надїю ся, же тоты несентіменталны обходници скоро распознали, же Михал є „лем а лем“ галеріста. Охотный ся ангажовати про ідею „Варгол на Словакії“ аж на граніці саможертвованя. А обходны аспекты суть про нєго легковажны. А праві з тым наміром скоро парадоксно – єдна з єго геніалных ідей, як стабілізувати експозицію Варголовой музея, властно заложыв словацьку варголівску обходну енклаву. Тота пригода є общо знама. Простіше: Бицко забезпечів купліня векшыны творів Е. Варгола прямо з депозітів надації за (повіджме) дампінговы ціны. Ани не про нашых зберателїв, але скоріше ним „освічених“ інвесторів. Котры – як протилежность за выгодне купліня – творы довготривало пожычили про Варголів музей. Міджі тым доба пожычїня уплинула і інвесторы творы Варгола (цілком легално і без данєвых повинностей!) продають. Самособов – за значно высшы ціны, за які їх здобыли. То може выкликвати зависть, але правно і ани етічно то не є ніч проти нічому. В коначнім наслідку так многы люде на словацькій „варголоманії“ приемно заробили. З ВЫНЯТКОМ ТОГО, КОТРЫЙ Ю УМОЖНИВ. Так то уж на нашій малій Словакії ходить...”

(Позн. ред.: Хоць старшого датуму, але все актуална позначка із 3. мая 2013.)

Єна ОПОЛДУСОВА, „Pravda“, 9. 9. 2017

Як ся із замкнутого хлопця стала легенда

„Знам, же там в краю, одкы пришли мої родічі і де вмерла моя сестра, суть бідны, але красны люде,“ – повів раз Енді Варгол новинарєви. На єго вопрос, де то є, дістав одповідь: „Я походжу зникады.“ І зато має выставка, котру окрыли 7. септембра 2017 в Оравській галерії, назву ЗНАМЫЙ і НЕЗНАМЫЙ ЕНДІ ВАРГОЛ – ЧОЛОВІК ЗНИКАДЫ...

„Каждый знає, же зробив етікеты на Кембеллову поливку, образы Мерлін Монро, Елвіса Преслі, але ніхто не знає внутрішній вывой єго розуміня світа, єго філософію уменя,“ повів про „Pravdu“ Михал Бицко. Куратор выставки, котрый уж десятьроча ся намагать одкрыти тайну походжїня, животных періперій і творчости осамоченого і закрытого умельця. „Выставка хоче привернути позорность на творость і жывот чоловіка, котрый неперек зданливому познаню краля поп-арту зістає в реалности непознанный,“ продовжовав куратор. Позерателя зато допроваджать окремыма етапами животных і креативных судьб. Од зачатку 50. років 20. стороча, кідь робив як рекламный графік, ілюстратор ці пропонував топанкы, через найзнамішый поп-артовый період, аж до вершины.

Варголове думаня выразно формовала єго мати Юлія, котра по англїцькы ніколи добрі не говорила. З Ендієм цілый жывот бісидовала лем по русиньскы. Як ей муж, так і она походи-

ла з русиньского села Микова, а русиньску ідентичность сі уховали і за океаном. „Кідь зробив першы квіткы, мама му повіла, зроб їх веце. Буде то як на іконостасі. На класічнім іконостасі ся вшиткы святы візуално подобають, так приказовав канон, а предці був каждый іншый. Він перебрав тоту просту сільску логіку і як першый маляр в історії створєвав портфолія, котры бы ся могли назвати модерныма іконостасами,“ высвітлює куратор. „Чоловік із приємным справованєм і добрым характером,“ дочітаме ся з выпису зо середній школы, котрый прозраджує, же найліпшы знамкы Енді мав з предметів уменя, англїцького языка і світовой історії. Ніколи не посланый листок адресованой Труманови Капотему прозраджать єдносторонность Варголовой корешпонденції. Поштова картка од Едді Сеннгвіковой одказує на літо 1968, по тім, што на нєго стріляла радікална феміністка Валерія Соланас і Енді лежав у шпыталю. Єднако як рахунок зо шпыталю за операції і докторську старостливость.

„Барз важный період творчости Енді Варгола не має ніч сполочне з поп-артом. Суть то тзв. перед поп-артовы творы, рисункы, малюнкы, пропозиції на топанкы, новороченкы. Праві в тім одчути вплив того краю „зникады“, єго культуру, фолклор, віросповіданя, ментальность людей ітд. Краю, котрый од народжїня єго родічів перешов різныма штатныма зоскуплінями од Австро-Угорьска аж по сучасность. Зістає про них лем – край,“ пікрєслує Михал Бицко.

Звістованя, Мона Ліза, Зроджіня ці Сікстінська мадона припоминають період, інспірований творами ренесансних майстрів Леонарда да Вінчі, Сандра Боттічелі ці Рафаєла Санті. Енді витворив їх властны модифікації. Далшый простор позывать до легендарной „Siler Factory“, в котрій ся стрічали витварници, музиканты, літераторы і їх приятелі. Споеным душам были двері отворены. Не жыла лем сполоченьскыма стрічами і забавов, Варгол в ній робив – на сітёдруках, накручав андерграндовы філмы, выдавав часопис „Interview“, писав театралны гры, манажовав музичну групу „The Velvet Underground“. Часы великой славы того штудія документовав фотографіяма Біллі Нейм.

„Він ся став Варголовым слугом, дворным фотографом і мотивачным жрідлом. А Енді ся роздыхав по тім, што на нёго выстрілила атенатнічка. Ёго фотографії суть автентічны „отрошынкы“ зо жывота великана уменя другой половины 20. стороча,“ – говорить добрый зналець Варголовой творчости.

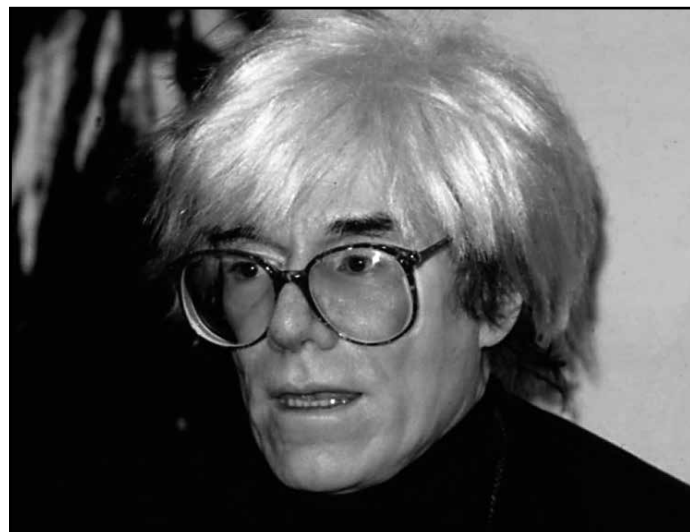
Кідьже був знамым портретістом славных особностей зо світа шовбізнісу, політики і шпорту, каждый хотів портрет од Варгола. Быв то вопрос престижу. На здобытя ексклюзивности доповнёвав свої сітёдрукы діамантовым порохом. Барз лукратівну роботу дістав у році 1984. Мав витворити портреты кралёвен, еднов із яких была кралёвна Гтомбі Твая із Свагілска. До історії своєї країны записала ся як владкыня, котра мала вирішалне слово у вшыткых сферах жывота. У выставленій колекції на хыбить ани умелців Автопортрет.

„Властникови престижной голлівудської рештаврації Кафка не ішло до головы, як ся обычайный седлячок, дротарик із Словакії дістав міджі сметанку, де не мав вступ

ани Мік Джеггер. На выходній Словакії і в Миковій зберав рецеты на їдла, котры потім сервіровав у своїй рештаврації,“ – придає Бицко єдну з множества перел, котры почас свого „жывота з Варголом“ назберав. За найінтересніший період умелцёвой карьеры поважує часы експериментів – перед поп-артом і по нїм, кідь експериментовав із новыма медіяма і робив скульптуры, объекты і іншталації.

„Але найвекшым умелецькым твором Енді Варгола є сам Енді Варгол,“ – додає Михал Бицко.

Выставка, о якій сьме ту курто росповіли і яку приправив Михал Бицко, буде в Оравській галерії в Долнім Кубіні отворена до 19. новембра 2017.

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД. – Мгр. Зденка ЦІТРЯКОВА, Пряшівска універзіта у Пряшові – Інштут русиньского языка і културы

РУСИНЬСКИЙ ЛІТЕРАТУРНЫЙ ЯЗЫК У КОНЦЕПЦІЯХ УЧЕНЫХ І СТРАТЕГІЯХ ЯЗЫКОВЫХ КОНГРЕСІВ (2)

(Закінчіня з попереднёго числа.)

Третій міжнародный конгрес русиньского языка

Быв 13. – 16. септембра 2007 в Кракові. Тематічне заміряня того конгресу, в порівнаню з минулыма конгресами, было шырше і мало двоякый характер: научно-теоретічний і педагогічно-практичний. Выходячі з ёго пятёх основных тем, третій конгрес був у першім ряді свідоцтвом сучасного ставу русиньского языка в ёго штирех варіантах, презентаціов актуалных проблемів в окремых сферах функціонованя языка з найбівшим акцентом – по першыраз в історії русиньских языковых конгресів – на сферу школьску, чого доказом была ай найбівша участь на нїм учителів русиньского языка (приближно 40 учителів) з окремых країн. З того погляду конгрес мав барз практичне значіння, бо од року 1989 в русиньскім народностнім жыоті не був зорганізований ани еден подобный форум зо замірянём на презентацію практичных проблемів навчаня русиньского языка на окремых ступнях освіти і в окремых країнах, де карпатьскы Русины жыють: в Польщі, Сербії, Хорватії, Словакії, Україні, Мадярьску, Румунії. Выступліня учителів у даній секції свідчили о потреби частішых взаємных контактів, а то ці на інтеррегіональных радах учителів, або на учительских конференціях.

За дану секцію была до Резолюції III. конгресу наформулована задача: підвишыти уровень навчаня русиньского языка і росшырити кількость клас, респ. школ з навчанём русиньского языка, а то посередництвом мотивації як школярів і учителів, так і родічів. Вывжывати притім треба вшыткы доступны медії, средства і методы – масмедії, шпеціалізованы интернетовы сторінкы, олімпіады з русиньского языка, прямый контакт з родічами, але таксамо помагати учителям з методічныма матеріалами посередництвом ествуючої пресы, респ. створінём педагогічного часопису інтеррегіонального характеру.

Од III. конгресу минуло 10 років, але высшеуведжений пункт Резолюції ся не подарило сповнити: не vznikнув ани часопис про педагогів, ани шпеціалізована интернетова сторінка, не были зреалізованы конференції педагогів, на котрых бы собі могли выміняти скушености з педагогічного процесу навчаня русиньского языка. Думаеме собі, же інтерес о навчаня русиньского языка є, і докінця має потенціал рости, а то вдяка проектам дакотрых русиньских організацій і конкретным людем. Потвержує то, напр. і сондованя формов анкеты міджі штудентама Середнёй педагогічної і соціальной академії в Пряшові з року 2016, яке організовав Одбор школства Пряшівского самосправного краю. За недостаток поважуеме доведодобу абсенцію конштруктивных рішінь з

боку штату. Даякий прогрес у сфері русинського шкoлства на Словакії ся чекать по році 2016, коли по парламентных вольбах прияте Програмове выголошіня Влады Словацькой републікы обягуе параграф о потреби розвоя русинського шкoлства. Выходячі з нёго, влада ся завязала выпрацювати *Концепцію розвитку навчання русинського языка і культуры в матерських школах, основных школах і середніх школах*.

На основі уведженого, Міністерство шкoлства, науки, баданя і шпорту Словацькой републікы ініціювало в році 2016 сформована робочой группы, членами котрой ся стали робітници Інштїтуту русинського языка і культуры Пряшівской універзїты в Пряшові, русиньскы педагогове і активїсты, але тыж представителі Одбору шкoлства Пряшівского самоправного краю. На стрїчах робочой группы ся анализовали основны проблемы в процесі розвоя шкoлства Русинів на Словакії од матерських аж по середні школы, але тыж ся сондовав інтерес о навчання русинського языка в Пряшові, обговорёвали ся способы, якими бы мож было русинський язык завести до навчалного процесу якнайбївшого чїсла школ. Робота над концепціов была закінчена в році 2017 і маеме надїю, же в далшых роках ся зачне реалїзовати і принесе конкретны резултаты до розвоя русинського шкoлства. Бо єдина росшырена форма навчання – через проект *Вечерні школы русинського літературного языка про діти і дорослых* – поставлена на річных проектах підпореных з грантовой сістемы Уряду влады Словацькой републікы, програму Культура народностных меншын, не може супловати невыповнены обовязкы штату в одношіню к народностному шкoлству Русинів.

III. конгрес дале ідентїфіковав сполочны проблемы про вшыткы варїанты русинського языка. Єдным з них є проблема транслїтерації кірілікы до латїнікы, но таксамо вопрос хоснованя латїнікы намісто кірілікы. Тов проблематїков ся у своїм рефераті займав Роберт А. Ротштейн. На прикладах многих языків указав балансованя многих народів над хоснованём єдной або другой графічной сітемы. Вибір кірілікы як графічной сітемы про русинський язык Ротштейн оцінює позїтивно, але на слїдуючїх ёго словах – *„каждый (...) может без труда читать произведения классиков, так как они напечатаны тем же шрифтом, что все проходили в школе... и даже если взять в руки дореволюционное издание, не очень-то трудно привыкнуть к ятям и ерам... но в государствах, где ввели новый (или обновленный) алфавит, придется или переиздать произведения старшей литературы в новой графической форме, или ввести в школы науку предыдущих систем письма“* (Ротштейн 2008: 29) – мож выразити гро проблемы прїняманя на Словакії кірілікы як графічной основы русинського языка. На основі того мож бы было сконштатовати, же покы русинський язык не є у повній мірі заведжений до школьської сітемы, може требало бы веце позорности прїдїлїти вопросу вживаня двойграфїчной сітемы.

К вырїшіню проблемы транслїтерації русинського тексту до латїнікы не дїшло ани в рамках конгресу, ани по нїм. Доднесь транслїтерація проходить переважно в залежности од автора самого, к якому моделу ся прихылить. До днешніх днів лем авторы русинського языка на Словакії створили сістему перепису русинських букв до латїнської графічной сітемы, котру представили як можность к єднотній транслїтерації про вшыткых Русинів. Днесь на основі той транслїтерачной сітемы є уже створеный і он-лайн транслїтерачный програм (<http://translit.tota.sk/>), котрый переводить тексты як до латїнікы, так до кірілікы.

Далшый вопрос, який на языковім кон-

гресї зазвучав, ся дотулять перебераня слов з інших языків. Каждый русинський варїант ся находить під міцным впливом маєрїтного языка державы, з котрым Русины приходять до каждоденного контакту, зато їх лексіка одражать дану сітуацію. На тему перебераня лексем до русинського языка свій погляд высловив професор Штефан Пю. Про потреби функціонованя языка во вшыткых сферах є перебераня слов потрібне, зато подля нёго *„не имеет смысла выдумывать новые слова с родными корнями в основе“, коли „все соседние (родственные и неродственные) языки давно употребляют такие же заимствования“* (Pugh 2008: 33). Включїня інтернаціоналізмів і слов, котры носителі языка досправды вживають, до літературного языка, видить Пю як єдине можне рїшіня проблемы, бо творїня новых лексем могло бы быти про носителів языка проблематїчным як при порозумлїню, так і при хоснованю. Прїтїм перебраны новы слова і інтернаціоналізмы суть уже зрозумїлы переважній части людей, бо они од дїтинства знають другы языкы, в котрых ся тоты слова уже давно вживають, хоць в дакус іншїй фонетїчній подобї.

З даной тематїчної секції были до Резолюції включены новы задачї, в першїм рядї, жебы до далшого конгресу ся знормовав літературный язык на Україні. Днесь мож конштатовати, же конкретны крокы были зроблены, а на далшїм, IV. конгресї (2015) были і презентованы, о чїм сьме уж говорили высше. Але ці досправды тот предложеный варїант стане ся про Русинів на Україні літературным языком, укаже аж час. Выходячі з Резолюції III. конгресу, мали бы ся кодїфікованы варїанты русинського языка дале розвивати на прїнципі лексічной полїварїантности із захованём шпецїфічных знаків карпатських русинських діалектів.

Єднов із визначных тем третёго конгресу, офіціально назад настоленов по нецілых 15-тёх роках, была і проблематїка створїня цілорусинської языковой нормы. До живота ей навернули практичны потреби – в подобї сполочных русинських, переважно научных проектів, які выжадують мати єдину русинську правописну норму. В рамках темы прозвучали практичны пропозиції на зближованя варїантів русинського языка в ровїні графемїкы, орфографїї, фонологічной і морфологічной сітемы языка. Презентовали ся проблемы вживаня роздїлной лїнгвістїчной термінологїї наперек тому, же словник лїнгвістїчных термінів з року 1994 був выслїдком консензу тогдышнїей інтеррегіональной лїнгвістїчной комісії.

У звязї з тым прозвучало дакілько конкретных пропозицій на зближованя варїантів. Доцент Василь Ябур, єден із кодїфікаторів русинського языка на Словакії, ся замїряв на зближованя графемїкы і орфографїї. Якраз графемїка є з ёго погляду основным і найлегшым кроком к створїню єднотного языка про вшыткых Русинів. Подля нёго, легко мож зреалїзовати уніфікацію в одборній термінологїї (граматїчній, літературній, методїчній і т. п.). Запропонував два способы рїшаня вопросу єднотной графемїчной сітемы: 1. выпущїня буквы Ё із словацького і закарпатського варїанту языка І. Керчі, доповнїня закарпатського варїанту І. Керчі роздїловым твердым знаком (ъ), а лемківського варїанту йотованов буквов Ї; у выслїдку мав бы алфавїт тых трёх варїантів 35 єднакых букв; 2. доповнїти лемківський язык о двї йотованы буквы Ї, Ё, а другы варїанты бы ся в тім прїпадї не мусили управлєвати. У выслїдку бы алфавїт мав 36 єднакых букв (Ябур 2008:178-187).

Польскы авторы лемківської граматїкы Генрик Фонтанський ведно з Мирославов Хомяк представили свої рекомендації к зьєдночїню лїнгвістїчной термінологїї. Як єден можный консензус відять зьєдночїня термінів, які ся не дуже од себе одрїзняють, ходем на уровни орфографїї, а при

термінах, котры ся в окремых варіантах вживають в цілком інших подобах, зістати при завживаных формах. Но притім пропонують евентуално при творіню граматики і научных лінгвістичных работ вживати терминологию интернаціоналну (Fontański, Chomiak 2008: 188-191).

Не менше важнов была тема актуальных проблемів русинських кодифікованых варіантів. У даній секції реферуєчі з окремых країн у переважній мірі коментовали главно неакцептацію норматіного языка в масмедіях, котры мають визначный вплив на носителів языка, через який вносять до їх свідомости чувство нестабільности літературной норми або похыбности о кодифікованій нормі. Выходячі з даной сітуації, до Резолюції была включена задача старати ся в конкретных функціональных сферах дотримовати пріяты правила орфографії і орфоєпії а з тым цілём організовати языковы конзултации русинських лінгвістів з робітниками окремых сфер хоснуючих літературный русинський язык в писмовій і устній формі. У выслідках ся уровень языка до днешніх днів зліпшыла, но од норматівной подобы має іщі далеко. Доднесь редакції народностного высыланя не мають языкового редактора, котрый бы дозерав на уровень языкового прояву редакторів. З тотожнов проблемов ся стрічаєме і в театрі, і в далшых масмедіях, де язык ся передає устнов формов. Ліпше на тім суть друкованы масмедії, котры уже языкового редактора мають і тексти виходять холем єднотно. Што ся дотулять языка масмедій у Польщі, то і друкований часопис *Besida*, і веб-сайт ЛЕМ.фм має своїх языковых редакторів, котры контролюють дотримованя языковой норми в публікованых текстах. Великов задачов, котра бы помогла зліпшыти языковы компетенції редакторів, герців і інших активных хоснователів языка, бы было выдання синонімічных і перекладовых словників у окремых варіантах русинського языка про розлічны сфери вживаня. Дотеперь був выданий лем малый *Русинський синонімічний словарь из украинськыма відповідниками* Д. Попа (Ужгород 2001), перекладовы словники, як сьме вже споминали, вышли на Україні, в Польщі і Словакії. В періоді по III. языковім конгресі був на Словакії публікований іщі єден одборный терминологічний словник, котрый був приправлений на основі пожадавкы Уряду влады СР, але тот не досягає високой языковой культуры.

Четвертый міжнародный конгрес русинського языка

Одбыв ся 23. – 25. 9. 2015 на Пряшівській універзіті і був присвячений 20-річному юбілею кодифікації русинського языка на Словакії. Він продовжив уж зачаты на 3. конгресі діскузії, передовшыткым о позиції русинського языка в школьській сфері в окремых країнах і о способах апелации на компетентны штатны органы, жебы реалізували конкретны крокы наповніня становленого конгресом основного ціля – зліпшыти недобру позицію русинського языка в школьській системі нелем на Словакії, але і в других державах Европской унії, а таксамо на Україні, де компактно жыють Русины. На конгресі была зато зволена Рада Асоціації на підпору русинського языка і культуры, членами котрой суть науковці – русинскы особности в окремых країнах. Якраз перед новостворену Асоціацію на підпору русинського языка были на кінцю конгресу поставлены задачи, подобно як і про далшы робочі секції конгресу.

Задачов першой тематічной секції зафіксованов у Резолюції є зміцнёвати статус русинського літературного языка в домашніх і міжнародных кругах лінгвістів. Дана секція ся занимала статусом русинського языка в шыршій контексті. Як першый на ній выступив професор Павел Роберт Маго-

чій, котрый настолив дакотры найосновнішы вопросы. Першов ёго пропозиціов было дефінітивно вирішыти вопрос єднотного алфавіту. Другов пропозиціов было вирішыти проблемы транслітерації до латинікы, што є важным проблемом у процесі интернетовой комуникації, яка у векшыні світа є поставлена на латиніці. Тым, же дакотры языкы, точніше їх алфавіты мають доповнюючі діакрітичны знакы, вживають ся в комуникації міджі Русинами різны формы запису латинськыма буквама. Наслідком того в „*русинськыязычній интернетовій комуникації на латинській абецеді панує анархія і хаос*“ (Магочій 2015: 13). Магочій ту видить велику потребу зьєднотніня транслітерації. Далє настолив вопрос, хто ся має постарати, жебы ся русинський язык дістав до списку языків світа „Ethnologue“ і до списку літературных языків „Infoterm Vienna“. В результаті бы тоты вопросы на себе мала брати новостворена Асоціація на підпору русинського языка. Ту треба додати, же русинський язык ся на днешній день находить у списках обидвох міджінародных організацій і має приділений свій міджінародный код ISO 639, конкретно в третій части міджінародного штандарту, який обягує тримістны абецедны коды про цілкове покриття языків, значить ISO 639-3 RUE.

Новым способом досліджованя языків вообщє ся явить корпусова лінгвістика. Перша проба зложыти языковий корпус про русинський язык была представлена в рамках першой секції IV. Міджінародного конгресу русинського языка. Корпус русинського языка є научным проектом лінгвістів із Славістичного інштитуту Універзіты у Фрайбургу (Німецько) під веджінём професора Ахіма Рабуса. Основным інтересом німецькых лінгвістів є захопити сучасный розвиток автентічного бісідного языка Русинів, причім виходять з гіпотезы, же языкова інтерференція маєрітного языка країны до русинського языка має дінамічний вплив на ёго структуру. Бадателі ся заміряли на пригранічны области, жебы zdobyли одповідь на вопрос, які зміны настали в діалектах єдного контінуума по ёго розділлію границями. У своїй основі языковий корпус бісідного русинського языка є величезнов базов на далше досліджованя жывого языка Русинів. Корпус дає можности на ёго доповнєваня, і таким способом zdobyты релевантных указателів будьякого лінгвістичного досліджіня. З нашого погляду найактуалніше бы міг даный языковий корпус барз добрі послужыти при розробліню синтаксісу, але і штілістікы русинського языка, котры суть із вшыткых ровин чей найменше розроблены. Думаєме сі, же якраз діалектний языковий корпус, за условія якостного позбераня матеріалу, є в сучасности про потреби докладного спрацованя языка найвгоднішый, бо досліджованя русинського языка з корпусу норматівного языка, як то роблять в інших языках, бы могло дати неточны результаты. Синтаксічна і штілістічна ровина норматівного языка, главно у писмовій формі, можуть на данім ступню свого розвитку быти іщі позначены російськым або українськым языком. Зато собі думаєме, же виходити з досліджіня жывого языка бы привело к выслідкам, т. з. і правилам, які бы в результаті без будьякых проблемів пріяли самы вживателі языка.

В рамках другой тематічной секції до Резолюції была пріята задача далє култівовати языкову норму в окремых ровинах і намагати ся досягнути консензус у дотримовану ей правил. Актуалнов зістала задача пріяты іщі на третім языковім конгресі, а то зложыти і пріяты єдиный алфавіт русинського языка, котрый бы ся хосновав у кождей країні, де жыють Русины. Посліднєв у даній секції была задача адресована передовшыткым Асоціації на підпору русинського языка, а

• Погляд на часть учасників ІV. Міжнародного конгресу русинського языка на Пряшівській університі у Пряшові (Словакія).

то апелувати на штатні органи України імплементувати русинський язык як самостатний міноритний язык до практичних сфер жывота Русинів. Подля заключіня третей секції, задачов новоствореної Асоціації є тиж апелувати на представителів Грекокатолицької і Православної церкви у выштых країнах, де жыють Русины, жебы підтримували розвиток русинської пасторачной практики і про віруючых русинської народности жебы завели богослужіння в русиньскій літературній языку.

Четверта тематична секція была заміряна на тему функціонуваня русинського языка в школьській системі і проходила формов модеруваної діскузії. Їй учасниками были учітелі русинського языка з розлічных держав на єднім боці, і представителі штатных органів, котры забезпечують імплементацию *Европской харты регіональных або меншыновых языків* у поєднанных країнах Европской унії, на другім боці. На конгрес были позваны таксамо представителі Европского парламенту, котры дозерають на то, як сігнатарьскы державы харты дотримують, респ. не повнять свої обовязкы, выпливаючі їм з харты. Хоць на конгрес не пришли, дакотры але вышли з ініціативов зорганізувати діскузію о настолєных проблемах Русинів прямо в Бруселі. І така участь – неучасть компетентных мать свою выповідну ціну. У звязи з тым были до Резолуції зафіксованы пункты, в контексті яких треба жадати штатны органы дотримувати і імплементувати параграфы харты в школьских, але і в других сферах вжываня русинського языка, жадати імплементовати рівноцінний приступ к обчаныским правам і комплексно рїшати проблемы контінуального навчаня в материньскім языку, а з підпором штатных і самосправных органів розвивати сіть русиньских народностных школ і школ з навчанєм русиньского языка.

Комплексно оцінєвати ініціативы заміряны на реалізацію становлєных пунктів Резолуції в данім моменті іщі прискоро. Конкретны малы крокы але уж мож відіти на Словакії, де в році 2016 была при Штатнім педагогічним уставі в Братіславі створена Предметова комісія про русинський язык а при Міністерстві школства СР Робоча група на приправу *Концепції розвою навчаня русинського языка і культуры в матерьских школах, основных школах і середніх школах*.

Рефлексії русинського языка у світі

Вопрос русинського літературного языка ся за остатні роки став інтересным нєлєм у країнах, де ся єго нормы розвивають, але таксамо в многих далшых країнах світа. Тема русинського языка ся так дістає до кругів лінгвістів на світовых універзітах. Хоць є правда, же дотеперь найвєце позорности лінгвісты обертали на язык войводиных Русинів, од часу, коли ся активно розвивать літературний русинський язык на Словакії і в Польщі, і тоты ся стали предметом їх баданя. Учены все частіше обертають позорность на русинський язык як на самобытний феномен. Слідують єго ровиток, оцінюють дотеперішню єго путь і прогнєзують далше єго функціонуваня.

В сучасности ся русинський язык, респ. русиністика стала доста популярнов темов у Росії. Суть філологове, котры ся данов проблематиков інтересують, і тема русинського языка ся дістає до научных кругів. У вєкшій мірі ся науковці занимають войводиным русиньским языком, причім їх інтерес выкликали многы роботы професора Александра Дуліченка, який є і автором нового понятя в лінгвістичній термінології – *славянський мікроязык*. Дуліченко присвятив дакілько работ войводиному русиньскому языку (южнорусиньскому) іщі в 70-ых роках ХХ. сто-

роча. Дало бы ся повісти, же стояв при зроді карпатських русинських літературних языків. Брав активну участь на конгресах русинського языка, де представлѣвав свою концепцію славянських мікроязыків, ід котрым причленив і карпатський русинський язык. Великий вклад до русинського языка зробив выданём антології текстів *Письменность и литературные языки Карпатской Руси (XV – XX вв.)* (Ужгород 2008), на яких ілюструє розвиток русинського языка од XV. стороча аж дотеперь. Неперерывно слідує розвой славянських мікроязыків і сфери їх функціонуваня, што попри языковых нормах і екзистенції письменности у дакотрых языків розвиваючіх ся дакілько сторіч творить основны признаки про фунгованя статусу літературного языка. Дуліченко видить сучасну етноязыкову *Мікрославію* богатов і різнородов, яка має „тенденцию к расширению и количественному увеличению, т. е. она таит в себе ростки новых образований, которые при благоприятных условиях могут перерасти в литературные микроязыки“ (Дуліченко 2008: 43). Карпатський русинський язык Дуліченко заділює у своїй концепції к периферно-островным языкам з письменностѣв од XV. стороча. З функціонального аспекту го характерізує як полівалентный, функціонално розвиваючий ся, окреме у Словакії. Войводинський русинський язык (южнорусинський) заділює к островным языкам з письменностѣв од XVIII. стороча. З функціонального аспекту го характерізує тыж як полівалентный, но уже функціонално розвинутий.

Суть і такы лінгвісты, котрых веце заінтересовав язык Русинів на Закарпатю, Словакії і в Польщі. Єдным з них є російський лінгвіста Сергей Скорвид, якого основным замірянём суть западославянськы языки і порівнююча граматика славянських языків. Русинському языку він присвятив увагу іщі в початках ёго новодобой історії по році 1989. В році 1997 Скорвид в статі *Малые славянские языки: в каком смысле?* аналізував „лексические колебания, далеко идущую морфологическую вариативность и фонетическую разногласицу“ (Скорвид 1997: 184) на сторінках пресы, што привело ку кодифікації русинського языка. Но дале конштатує: „Однако и сейчас, по проверенной информации, он (позн. авт.: кодифікованый язык) является достоянием немногих: рядовые русины порой даже не знают об этой кодификации“ (Скорвид 1997: 184). Іщі векшу языкову роздробленость видить Скорвид в языку Лемків і в языку Русинів на Закарпатю. За дакілько років пізніше але він сам негує то, што написав у році 1997. На кінцю статі *Язык(и) русин в онлайн-режиме*, в котрій аналізує язык інтернетовых сторінок Русинів, конштатує, же „сегодня я уже не могу повторить, что литературный словацко-русинский является достоянием немногих, как это казалось в 1997 г.“ (Скорвид 2009: 318). В цілім русинський язык на Словакії Скорвид оцінює як „масштабный и решительно развиваемый литературно-языковой эксперимент, при благоприятных условиях способный увенчаться возникновением полнокровной языковой иерархии наподобие южнорусинской – либо даже структуры, имеющей характер международный“ (Скорвид 2009: 318). А што до створіня єдиного русинського языка про вшиткых Русинів, свій погляд высловив у рамках міжнародной конференції в році 2001 в Москві: „Полная литературно-языковая унификация, на наш взгляд, едва ли возможна“ (Скорвид 2001: 115).

В році 2017 вышов у Російській академії наук в Москві зборник під назвов *Миноритарные и региональные языки и культуры Славии*, який приготував Славистічний інститут РАН. В нім суть поміщени аж дві статі на тему русинського языка (Фейса М.: *Русинский как язык национального меньшинства в Сербии*; Вашичек, М.: *К проблеме принятия*

кодифицированного русинского языка носителями карпаторусинских диалектов в Словакии). Находиме ту і статью старшого датованя, точніше з 2013 рока, де ся єй автор Вячеслав Чарский занимать проблемами і перспективами русинського языка. Автор ся серьёзно занимать русиністиком, о чім свідчить факт, же в Москві в році 2008 обгаїв кандідатську дізертацію з назвов *Русинский язык Сербии и Хорватии в свете языковых контактов: Лингвогенетический аспект*. На вопрос сполочного літературного языка про вшиткых Русинів ёго назераня таке: „Следует отметить, что в основе западного и русинского словацкого лежат два разных западных карпаторусинских диалекта, украинский русинский пытаются кодифицировать на основе восточных карпаторусинских говоров, а диалектной базой южнорусинского являются требишовские земплинские и прешовские шаршские говоры словацкого языка. Очевидно, что если выработка какого-то общего стандарта для карпаторусинских идиомов теоретически и была бы возможна, так как они все же базируются на говорах одного диалектного континуума, то основанный на словацких говорах южнорусинский едва ли мог бы принять участие в каких-либо интеграционных инициативах“ (Чарский 2011). Чарский таксамо підкреслює потребу з'єднотіня алфавіту русинських языковых варіантів, но так, жебы были способны передавати і нюансы тых або інших фонем у різних позиціях, передовшыткым рфлексів заетімоліогічны /o/, /e/ і /ъ/. Як потрібне видить досліджувати карпатськы русинськы варианты языка не в рамках „довольно неясной категории славянских литературных микроязыков, в которую традиционно включают и кабинетные опыты отдельных энтузиастов типа западнополесского или ляхского языка, а в одном ряду с другими близкими им по многим социолингвистическим показателям миноритарными европейскими языками: например, серболужицкими или ретороманскими“ (Чарский 2011).

На основі высше повідженого можемо конштатовати, же русинський язык і вдяка уведженим конгресам, на яких все брали участь реномованы славісты, ся стає у славистічнім світі популярным і учены на нёго обертають свою увагу, што є барз важне при далшій языковій планованю і розвою.

Заключіня

Сумарізуючі можемо повісти, же русинськы языковы конгресы у вызначній мірі стімуловали роботу над розвитком літературного русинського языка. Презентованы на них языковы стратегії ся стали опорными пунктами при рішаню языковых проблемів будучого русинського літературного языка. Каждый конгрес в заклочіню представив Резолуцію, то значить основны пункты або задачі, котры треба было протягом далшого періоду рішати. Дакотры были вирішени успішно (напр. выдання учебників русинського языка і літературы, отворіня одділїня русинського языка на Пряшівській універзіті, подарило ся отворити одділїня лемківського языка в рамках універзіты і отворити штудійный програм з лемківсков філологів на Педагогічній академії в Кракові, были выданы учебники лемківського языка), а дакотры задачі донднесь не нашли дефінітивне єднотне вирішіня (напр. єднотный алфавіт, єднотна термінологія, кодифікація русинського языка на Закарпатю, недорішенов зїстає і проблематика русинського школства).

Повніня Резолуцій конгресів, як мож было відіти, не было реалізоване од конгресу ку конгресу. В дакотрых пунктах треба было намного веце часу, жебы мож было дорішыты поставлены

задачі.

Днесь можемо відіти русинський язык у ёго ді-наміці, росшырює сфери свого функціонування, стає ся акцептований лінгвістами і має потенціал на перспективний розвиток. Хоць в зачатках цілого языкового процесу в році 1992 намісті были важны побоёваня, ці ся русинський язык утримле про далшы генерації, днесь, по 25-тёх роках дінамічного розвоая русинського языка, тоты побоёваня уступили. Лінгвісты, а тыж активны вживателі русинського літературного языка роблять вшытко про то, жебы язык звучав публічно і мав якнайбівшыи досяг на людей. Бо хоць доворічний русинський языковий вопрос днесь є в свой основі вирішений, вопрос народной усвідомленности і гордості донесь іщі резонує міджі народом. Зато публічне вживаня русинського літературного языка стає великим катализатором формованя народной свідомости і народной ідентичности Русинів.

Література

- Дуличенко 2008 – Дуличенко, А. Д. Современная этноязыковая Микрославия : Состояние и перспективы развития // Русинський язык меджі двома конгресами. Пряшів: Світовий конгрес Русинів, ІРЯК ПУ.2008. С. 43.
- Карігет 1992 – Копорова, К. Мама, ці не мама право? // Народны новинки. Пряшів. 1992. Ч. 46.
- Магочій 1991 – Магочій, П. Р. Русины: новый, ци оновлений народ? // Русин. Пряшів. 1991. Ч. 2.
- Magocsi 1993 – Magocsi, P. R. Scholarly Seminar on the Codification of the Rusyn Language // International Journal of the Sociologie of Language. Berlin – New York. 1993. № 104. PP. 119-125.
- Магочій 2015 – Магочій, П. Р. Ці нам треба четвертый конгрес русинського языка? // Русинський літературный язык на Словакії : 20 років кодифікації : Зборник рефератів з IV. Міждінародного конгресу русинського языка. Пряшів: ІРЯК ПУ.2015. С. 13.
- Молло 1992 – Молло, Е. Ренесанція і кодифікація монацького языка // Русин. Пряшів. 1992. Ч. 5-6.
- Плішкова 1999 – Плішкова, А. Нашы амбіції суть вышы // Народны новинки. Пряшів. 1999. Ч. 15-16.
- Pugh 2008 – Pugh, S. M. К вопросу о лексических заимствованиях в литературных языках: в центре внимания – русинский язык // Русинський язык меджі двома конгресами. Пряшів: Світовий конгрес Русинів, ІРЯК ПУ.2008. С. 32-37.

- Ротштейн 1999 – Ротштейн, Р. А. Вопрос вытворения нового литературного языка // Русин. Пряшів. 1999. Ч. 3-4.
- Ротштейн 2008 – Ротштейн, Р. А. Латинские и нелатинские алфавиты в современном мире // Русинський язык меджі двома конгресами. Пряшів: Світовий конгрес Русинів, ІРЯК ПУ.2008. С. 25-31.
- Скорвид 1997 – Скорвид, С. С. Малые славянские языки: в каком смысле? // Малые языки Евразии : Социолінгвістический аспект. Сборник статей. Москва: МГУ. 1997. С. 179-189. [Онлайн] URL: http://slavcenteur.ru/Proba/Skorvid/skorvid_small.pdf. (Датум прочітання 27.04. 2017).
- Скорвид 2001 – Скорвид, С. С. Серболужицкий (серболужицкие) и русинский (русинские) языки : К проблематике их сравнительно-исторической и синхронной общности // Исследование славянских языков в русле традиций сравнительно-исторического и сопоставительного языкознания : Информационные материалы и тезисы докладов международной конференции. Москва: Издательство Московского университета. 2001. С. 115. [Онлайн] URL: <http://www.philology.ru/linguistics3/skorvid-01.htm>. (Датум прочітання 27. 04. 2017).
- Ябур 2008 – Ябур, В. Зближованя графіки і орфографії єднотливых вариантов русинського языка // Русинський язык меджі двома конгресами. Пряшів: Світовий конгрес Русинів, ІРЯК ПУ.2008. С. 178-187.
- Скорвид 2009 – Скорвид, С. С. Язык(и) русин в онлайн-режиме // Славянские языки и современные средства массовой коммуникации. (Международный научный симпозиум Славянские языки и культуры в современном мире). Москва: МГУ. 2009. С. 317-318. [Онлайн] URL: <http://www.philol.msu.ru/~slavmir2009/data/8.pdf>. (Датум прочітання 27.04.2017).
- Tolstoj 1996 – Tolstoj, N. I. Introduction // A New Slavic Language Is Born : The Rusyn Literary Language of Slovakia. New York: Columbia University Press. 1996. P. xiii.
- Фішмен 1992 – Фішман, Дж. Феномен „першого конгресу“ // Русин. Пряшів. 1992. Ч. 5-6.
- Fontański, Chomiak 2008 – Fontański, H. – Chomiak, M. Rusińska terminologia lingwistyczna // Русинський язык меджі двома конгресами. Пряшів: Світовий конгрес Русинів, ІРЯК ПУ.2008. С. 188-191.
- Чарский 2011 – Чарский, В. В. О проблемах и перспективах русинского языка / русинских языков. 2011. [Онлайн] URL: http://www.ruwega.com/news/o-problemakh-i-pjerspektivakh-rusinskogo-jazyka-rusinskikh-jazykov-/?utm_source=copy&utm_medium=paste&utm_campaign=copypaste&utm_content=http%3A%2F%2Fwww.ruwega.com%2Fnews%2Fo-problemakh-i-pjerspektivakh-rusinskogo-jazyka-rusinskikh-jazykov-%2F. (Датум прочітання 25.03.2017).

Ненсі КЕЛЛІ, Ітака і Пітсбург, США

Пару слов о новім Русинсько-америцькім словнику (Передслово із словника)

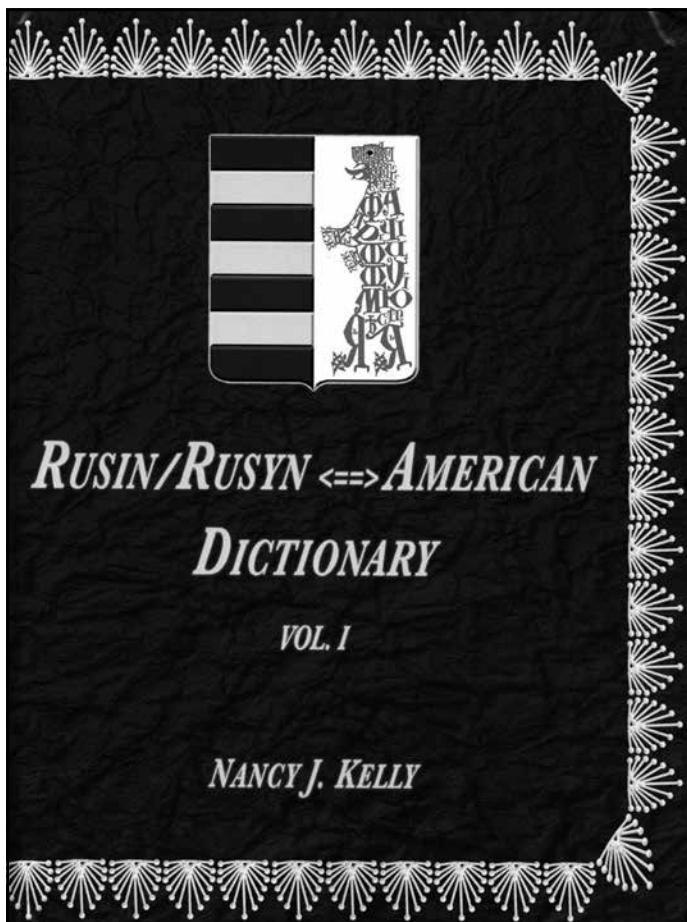
Ниякий словник не vznikне з люфту. На приправу першого концепту того словника в році 1998 єм поужыла книжку Павла Роберта Магочія „*Let's Speak Rusyn/Bisidujme po rusynsky/Bisidujte po rusyn'sky*“, Пряшів, 3. выдана, Transworld Publishers, New Jersey, 1989). Кідже мої предкы походять із Міджілаборець, вшытко ся то зачало із снажіння вытворити собі словник про властну потребу. Потім єм придала слова із словника Джона Сливки „*English to Rusin and Rusin to English, over 5 000 Rusin Words*“ (3 англицького до русинського языка і з русинського до англицького языка, веце як 5 000 слов), сфотографованого застарілым ручным способом, із років 1963 – 1973. Двадцять вісем сторінок з того жрідла, доповнених о руков написаны припомінкы, походять од Джеррі Джумбы. Пізніше были доповнены і слова з публікації „*The Language of Slovakia's Rusyns*“ (Язык Русинів Словакії, Columbia University Press, New York, 2000) од Юрія Ванька і з новинок Карпатська Русь, котры выдавав Александер Геренчак в місті Алетавн у штаті Нью Джерзі (США). Приправа словника ся, самособов, зачала за помочи

двойязычных жрідел – русинсько-америцьких. Поступом часу потім до словника прибыли слова з різних областей з веце як двадцятёх жрідел, з котрых векшына не мала англицькый переклад.

В ході збераня слов ся обявило дакілько проблемів. В першім ряді то быв факт, же ани авторы, ани особы активно комунікуючі по русинськы не поужывають єднакий алфавіт. Окрем того, ся поужывать різный правопис з оглядом на то, яке нове ці старе є дане слово, як і одкы походить (наприклад, із Лемковины або Підкарпатя), а тыж до азбуки были приданы новы буквы, респ. з нёй были выхаблены. Навыше, одрізнять ся і транслітерація з азбуки до латинікы. Тот словник має за ціль зазначити різный правопис, транслітерацію і діалекты. О вшыткых споминаных ділах пише ся ниже.

Жрідла

Авторы, з творів котрых єм при складаню словника черпала, суть цітованы посередництвом стовпця з буквами і числами, означуючіх жрідло, з котрого дане слово походить;

наприклад „S 14“ значить „Slivka: 3 русиньского до англицького языка, стор. 14“, затля што „SE 14“ – „Slivka: 3 англицького до русиньского языка, стор. 14“. Бо Сливків словник має дві частини і каждая з них є очісована самостатно. „J 14“ значить, же „Jerry Jumba“ придав нове слово до Сливкового словника на стор. 14“. „M“ значить „Magosci“ а „V“ значить „Vaňko“. „K-R“ значить *Карпатська Русь* ітд. Векшына справ о Маґочієвій книзі одказує поужывателя словника на речіня, в котрім є дане слово поужыте. У словнику ся не обявуют слова в контексті. Референції тыж дають інформацію о діалекті, напр. „M2“ одказує на закарпатське виданя Маґочієвой книжки *Бісідуйме по русиньскы*. Список жрідел ся находить на сторінках vi – viii.

Проблеми з алфавітом і приданём новых букв, докінця ани дакілько різних транслітерачных сістем – ніч з того не забранило розвою русиньских штудій в Европі. Од зачатку конціпованя того словника в році 1997 было в Европі выдано множество публікацій по русиньскы – перекладовы словники з русиньского до інших славянських языків, граматічны приручники, белетристічны виданя, статі у пресі і на интернеті, як і дакілько книжок про діти.

Тото значне цісло словників у слідующих языках є доказом про тых, котры собі думают, же русиньскый язык не є самостатным языком:

- русиньскый – український язык,
- русиньскый – російський язык,
- русиньскый – мадярський язык,
- русиньскый – польський язык,
- русиньскый – словацький язык.

Русиньскый язык є язык, про котрый суть такы слова потребны на то, жебы му порозуміли околишні славянскы народы. В телевизії ці на интернеті суть докінця доступны програмы, подля котрых ся мож научіти говорити по русиньскы.

Дакотры із словників, котры вышли у выходній Европі,

мусили быти переложены до америцького англицького языка і в них находящі ся слова были заділены до той датабазы ведно з різныма верзіями азбуки і транслітерації.

Алфавіт

Словник є складений в алфавіті (порядку букв азбуки), який є уведжений на стор. v. Маґочієва публікація „*Let's Speak Rusyn/Bісідуйме по русиньскы/Bіsіdujme по rusyn'skŷ*“, выдана у Пряшові 1989 року, была основов про тот словник, котрый тыж дотримує традичний русиньскый („руський“) алфавіт, який був поужытий у тій самій публікації. Не вшыткы жрідла тот русиньскый алфавіт поужывают.

Жрідловый материал обягує веце як десять різних верзій русиньского алфавіту. Вшыткы ся зачінають буквов „А“ а єднако продовжуют аж по „Ж“. Найвекшы розділы суть у поміщію самогласок „е“ а „і“, значить „е“, „ё“, „і“, „ї“, „И“, „Й“ а „ы“. Од „К“ до „Щ“ ся вшыткы русиньскы алфавіты зась згоджуют, но порядок заключных букв є зась розділный.

І технологія зограла в азбуці свою роль, главно одностно доступности тіпів букв. На зачатку складаня словника было проблематічне найти писмо, котре бы обяговало вшыткы буквы азбуки, як і знаки потребны на транслітерацію. Окром того, не ествовав програм, котрый бы елементы поскладовав подля русиньского алфавіту, котрый є, так бы повісти, сполочным менователём різних транслітерачных сістем.

Далшым фактом був барз великий розвиток штудій русиньского языка, котрый ся завершыв кодифікаціов у 1994 році выданём главно публікації *Правила русиньского правопису* авторів В. Ябура і Ю. Панька і *Орфографічний словник русиньского языка* колективу авторів під редакціов Ю. Панька, пізніше ёго перероблінем у 2007 році, кідь была выдана публікація *Русиньска лексіка на основі змін у правилах русиньского языка* В. Ябура, А. Плішковой і К. Копоровой, але іщі перед тым у 2005 році був выданий і *Русиньскый язык в зеркалі новых правил про основны і середні школы з навчанём русиньского языка* В. Ябура і А. Плішковой. Словник був поскладованый спершу подля Маґочієвого алфавіту, то є подля російской азбуки, але то было пізніше вымінене подля алфавіту кодифікації русиньского языка в Европі. І кідь уж тепер єстvue софтвер, котрый бы слова поскладав подля нового русиньского алфавіту, але была бы то барз комплікована робота, а кібы ся каждая сторінка мала зась котролєвати, словник бы був выданий намного пізніше. Може ся так стане даколи в будучности.

Европскы Русины бы ся мали договорити, який алфаліт будуть поужывати, но дотепер ся Русины, што жьют на Словакії, в Польші і на Підкарпатю, не згоди. Добры есеї і статі о історії і розвитку русиньского языка мож найти на интернетовій сторінці:

www.rusynacademy.sk/english/en_jazyk.html. В будучности буде треба змінити алфавіт словника подля кодифікованой нормы, але тыж правилный правопис слов. Тепер єм але загорнула до словника то, што єм у поужытых жрідлах нашла.

Правопис – старый, новый і діалекты

Слова русиньского алфавіту ся высловлюють подля фонетічного прінціпу. Жебы речіня „пиш як чуеш“ не было аж таке просте, так наприклад „ї“ в слові „Діва“ є проблемом. Школованы люде знали, же „стара“ буква „ъ“ (ять) была з азбуки выпущена. Чоловік ся мусив научіти, в котрых словах ся буква „ji“ пише і высловлює.

Гласный „jo“ ся зась в азбуці пише трёма різныма способами: „ьо“ із знаком „ь“, значить

мягкий знак плус „о“, як „йо“ або „іо“. Дакотры з тых старшых форм правопису суть захованы і в словнику, бо чітателі може на них натраплять у выбранных жрідлах і будуть собі хотіти тоты слова найти. Слова мож найти ведно з одказом на сучасный правопис, напр. „добігльованый“ = „добігльеваный“ = (dobíhľovanyj“). Як далшый приклад може послужыти мужске мена „Іосиф“, „Йосиф“, „Ёсиф“. „Е“ ся тепер пише як „ьо“, „Йо“ або „іо“. Правопис, значіть, ся все мінить і є нестабільный.

В русиньскы говорячым світі ся словный призвук у словах мінить од регіону по регіон. Кажде слово бы мало мати призвук, але в сучасности у многих словах хыбить. Зачаточникам, котры будуть словник поужывати, ся высловность буде здавати складна аж дотогды, покы ся тот проблем не вирішить. В кождім словнику бы мала быти уведжена і высловность, без того, жебы ся поужыватель мусив вернути ку чітаню в передслові, ці без того, абы був захованый правопис, котрый поужывали у старшых жрідлах. То бы ся дало досягнути поужытём старшого правопису і одказами на новы правопис. Слова із вшыткых діалектів русиньского языка были до словника загорнуты нароком – без снажнія о „штандардизацію“ языка до єдного діалекту. Вірьме, же то язык скорше соєдинить, як іщі веце роздробить. Т. Лисаггт, автор публікації „*Старославянський язык (Старобулгарський) – Середньовічний грецький язык – Словник сучасного англійського языка*“ увів, же „ортографія не є фіксна, в правописі суть одхылня“ і же „то не знижує ефектывность і красу языка“. Тыж повів, же „Шекспір не знав правопис і люде і наперек тому штудують ёго творы“.

Транслітерація

В Америці ся при транслітерації з акбуки до латинікы поужывають дві главны методы а обидві суть в тім словнику поужыте – тзв. „У“ сістема в єднім стовпчіку а „І“ сістема в другім. У словнику суть слова, што походять з поужытых жрідел, переписаны єдным або другим способом, а тыж переклад до англійського языка ведно з переписом до латинікы. Обидві сістемы („У“ ай „І“) але мають свої невыгоды. В обидвох ся поужывають буквы „č“, „ž“ і „š“, котры ся векшынов не находят на англійській клавіатурі компютера. В „У“ сістемі ся поужывають „у“ намісто „и“ і „ы“, і так „у“, котре ся має чітати як „ы“, ся мусить доповнити водороннов лінійков над буквов („ӯ“), котра при писаню на компютері способлює проблемы. Даколи ся поужывають ай „ŭ“. В „І“ сістемі ся поужывають „i“, котре значіть „и“, покышто „i“ значіть „і“. Но кідьже „dlžeň“ на „i“ вызерать як сімбол словного призвук, то значіть, же призвук ся не може так зазначовати. Екзістують і далшы способы транслітерації і многы люде поужывають свою власну сістему записованя звуків. Дакотры сістемы поужывають „măkšene“ на „č“, „ž“ а „š“, а nahrádzajú tak „ch“, „zh“ а „sh“ (англійський спосіб перепису „č“, „ž“ і „š“ – позн. перекладателя).

Зато буква азбуки „x“, котра ся перед тым поужывала на перепис „ch“, тепер мусить быти замінене сімболом „kh“. Самогласны з „dlžňami“ суть звыразнены грубым писмом. Даколи в будучности, думам, буде мож придати до словника і далшы транслітерачны сістемы.

Позначка авторкы к першому выданю

Было бы ідеалне, кібы ся вшыткы высше уведжены проблемы подарило вирішыти, поправити, і так выдати доконалу книгу. Но кілько років бы то тырвало? Русиньско-америцькый словник, хоць є будьяк недоконалый, ся мусить выдати скоріше, як стратиме споїня з языком. Чітала єм,

же обнова, контроля, критіка і выдання старых латиньскых і грецькых текстів змінили штудії старовікового світа на мотор культуры. (Чом банкы і центра влады вызерають як грецькы або римскы храмы?) Можеме дашто таке зроби́ти і про Русинів?

Тота публікація vznikла по скоро 19 роках работы попри своїй професії. Матеріал, котрый єм позбєрала, бы ся дав у многім выліпшыти а іщі много далшого бы ся дало позбєрати. Як має чоловік знати, коли ся спєрти і публікацію уж выдати? Мам чутя, же то, на чім роблю, пізніше передам дакому далшому, респ. групі людей. Буде то треба зревідовати, поправити, здоконалити і заховати. Тото є лем зачаток довгорічної работы. Є ясно, же тот словник є про Америчанів. Попросили ся ня, „нашто є в нім азбука?“ Барз бы ня мерзило, кібы ся тот красна русиньска азбука вытратила. Окрем того, **словник буде хосенный і про по русиньскы говорячых людей в Европі.** Вытворіня доконченого (кідь є то вообщє можне) русиньско-америцького словника буде тырвати іщі много років. Русиньський язык є живый нововікый язык, котрого одборна і соціологічна засоба слов наростать, но єдночасно сі заховлює выразовы слова, поужываны у польногосподавстві, лісництві, але главно у словєсности – в легендах, народных співанках, грах ці поезії. Засоба слов поужывана в церьковнім жыво́ті при святах, обрядах, хвалоспівах, теології і катехізімі ся в Америці все захововала і наперек тому, же в Европі была за соціалізму дость зазнавана.

Про Русинів, русиньський язык і русиньску культуру є важне, жебы была споєна з перекладом до (америцького) агліцького языка. Векшына русиньскых іммігрантів ся усадила в по англійськы говорячых країнах. В Америці ся чім дале, там веце усвідомлює, же не смієме стратити богатство церьковной і світьской русиньской культуры лем зато, же не ествує переклад до англійського языка.

На тему творіня мап ся раз дахто высловив: „Тырвать то тісячі років. Не є то самостатный документ, але компіляція того, што віділи, встановили і обявили іншы, даколи іщі жыючі, но векшыны уж небогы люде. То, што ся дізнали, є нагромаджене у многих верствах.“ Якась обернута археологія. Вірю, же і тот словник буде таким документом.

Автор англійського словника, Др. Джонсон, повів дашто у такім змыслі, же лексікограф бы не мав чекати похвалу, а критіці ся выгне лем при великім щастю, а то ся стає малоколи. Мене уж критізовали і люде, котры іщі тот словник ани не віділи.

Думам, же мамє повинность гордо ся голосити „Я Русин“ і зроби́ти дашто про то, жебы ся заручіти за захованя русиньской культуры. Кідь отворимє тот словник, вывалять ся на нас звуки. Люде мусять русиньскы слова высловлєвати, а то буде говорити за шыткы. Єден стовпчік русиньской народной гімны говорить: „**Зато присягам на жыво́го Бога, же Ті буду, народе мій, навікы завязанный за любов і тверду роботу**“.

Я хочу свій довг сплатити так, же поможу заховати русиньску культуру. Знам, як твердо робили мої предкы, жебы єм могла быти там, де днесь єм. Чім веце єм ся дізнала о своїх русиньскых предках і тяжкых часах, котры зажыли ту і в Европі, тым, веце єм хотіла приспіти к тому, абы русиньска культура в Америці зістала жыва.

Можу лем предпокладати, што бы собі о моїй роботі на тім словнику подумала моя мати. Была бы мі помогла – тадь „по нашому“ бив єй родный язык.

„То не є конєць. Не є то ани зачаток кінця. Але може є то конєць зачатку.“ (Вінстон Черчілл)

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2017 ч. 5

Дорогы читателі,

мушу Вам повісти, же ня хопила філософска налада. Першым сімптомом такой налады є, же не можу (не хочу) встати із дівана, зато же є вікенд і маю вольный час. До леднічки є далеко, вонка падаць додж, єм сам... лем я і діван. То суть досправды ідеалны условія на розвиваня закерной хвороты званої Філософія діванова, котра ся проявлює тым, же роздумую о нічім і маю дяку з дакым ся поділити о тоты хворы думкы. Днесь конкретно з вами.

Читателі і їх книжки, то мож порівнати з голодным чоловіком і їдлом. Не каждый читатель з'їсть вшытко, што му під рот прийде. Дакотры з нас суть выголошеныма гурманами і хотять лем Достоевского, Валтарія ці Ремарка, просто порядный фалаток м'яса. Іншы зась мають смак на легше, напр. выжывны салаты в подобі Чехова ці Кундери. Дахто преферує солодкый кінець Гарлекінок, іншый мать смак на гірке завершіня порядного горору од Кінга. Міг бы єм продовжовати довгше, але уж єм голоден... Зато вам скоро опишу меню нашого Поздравління Русинів. Можу повісти, же выбере собі каждый читатель, котрый хоче традичну кухню Русинів.

Першый із пару стихами ся запрезентує наш 70-річний юбілант і еден із найліпшых русиньскых писателів Петро Трохановскый (Мурянка) із Польска (На многая і благая літа!). В куртім повіданю Меланії Германовой Высока школа – жывотна, мож найти солодке поучіння родичів. Про тых, котры радше гіркый тонік, є ту балада Мілана Гая о Чуднім Янкови. Думав єм і на тых, што хотять лем едногубкы: Ту суть зерна мудрости од Міра Жолобаніча із нововыданой збіркы Хто ся сміє, є одважний.

До леднічки далеко, так іду до полічки вытягнути ай про себе даякый закусок. Няй вам смакує!

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, докторанд Центра языків і культур народностных меншын
– Інштитуту русиньского языка і культуры ПУ

Петро МУРЯНКА

Фай прикмета

Тота прикмета твоя фай
поезийо
же тя не тямит вышній край
нияк

Завдякы тому
моя поезийо
все іщы дыхам якоси
все іщы жыю

Чомси

Чомси так мі тяжко
як при першій любови
чомси так мі смутно
што аж болит

І хоц єм забыл уж
писати вершы
а чомси болячо мі так
як при любови тамтій
першій

Як товды

Зас на писаня мя взяло
Ден-по-ден горят
мысли

Як в тамтій
далечкій уж молодости
зашеруділи цливо
горі вышли

І не знам заправды
ци то надії
Ци з приповідкы дідів
зима чловеча дивачіє

Быти зас поетом

Так нераз прагну
быти зас поетом
злекшати души
жыти в світі не тым

Лелючыти того
чого днями ніт
не видіти того
як ненавидит світ

Так нераз прагну
а дни сут днями
І не стрітившы поеты
плачеме сами

Ясенюва пісня

Під облачком моім милым
ясеника скалічыли
зеленого

Конарикы порубали
до паріи пометали
люде малы

Гнеска виджу в прогалині
в сонци ясним, в небі синім
чорны дроты

І заяли ся хворотом

двоі груди розжалены
за зеленым

І молиме ся до себе
я до него, він до мене
скалічены

На Днях Европской Літературы

В чорных калапах
і в підкошельках
в воальках шолковых
в райфлях і шельках

Ясны Пілнічу
і припалены Полудньом
сухы степом
полны океаном

Смиренны
і з дышльом гылтненым
зливом бесідливы
то німы могылом

З велькыма нима
в тым великым світі
ани міряти ся мі
ни внимати

Єдным єм богатий
і в тым ім далеко
Ѓу велькому болю
малого чловека

Штоси з пажерности

Даю креницкым клошардам
то по п'ятдесят гроши
то по два злоты

Нияк не зато
жебым мал на тілко
Лем жебы мати
на потім

Деси над Вагом

(з вікна потягу)

Завісил єс ся
ци може скочыл з білой скалы
до Вагу

І тя поховали
як даякого высранця
за цмынтерьом
на єдно шмариня каменьом
на єден отченаш

І так ти гын красні
під том росохатом грушом

І ти воздуху не псуют
вшиткы до купы зогнаны
праведны души

*26 жолтня 2001,
на трасі Попрад – Прага*

Хто і што

Ци то вітер так йойчыт
тремтит страстми осени
Хто то, хто то
наш котик
теплом скамле під дверми

Ци то вітер так дуркат
толче страстми під дверми
Што то, што то
то человек
човек гряде студений
Як лотат в лузі

Стрічу ся з Тобом
Лемковино
обыйму
стисну

Як дідо бабі
при цисарю –
так ся мі присниш

Прийду до тебе
як з програя
з покором в души
выйду

Як лотат в лузі
прихляпаный
зыйду

До Краю ненароджыня

За ціле жытя єм кохал
чого-м николи не зазнал
за ціле жытя лелючыл
безлітнім блазном

За ціле жытя єм ходил
од Воєнного по Бырлів
ставал зо сердцом на Стырку
больом бырміл

Зіля єм зберал під Зелярком
але мі не помогло
(може в мі віры не было
а може Бога)

І з том хворотом одыйду
блаженном як в Чершли малины
Най здрави будут інчы
сукінсыны

*(Публікуєме в оригіналі автора –
лемківскім варіанті русиньского
языка.)*

Меланія ГЕРМАНОВА

Высока школа – жывотна

– Радко, де єсь дала тоты сандалкы? Гварь, дівче мое!
– Ёй, мамо, однесла єм їх на двір до одпадкового міха,
бо знам, же їх однесете одложыти на під.
– Та веру же однесу, ніч ім не хыбить, іщі їх могла Віть-
ка поносити, кібы на ню были. Же суть малы – то дру-
га річ, сандалкы як новы, а до одпаду? Аж ся мі плакати
хоче. А кібы то лем сандалкы, але і лашчата – збавляти
ся їх як дакого рянды. Іщі аж і рянды ся зыйде і на даку
платку, і на покровці... А теперь уж беруть лахы і на тоту,
як то ся называть, до карікы...
– Харіту, мамо, харіту... То бідным, до сиротинців, ста-
робінців, про бездомовців...
– Но видиш, а чом то так не зробиш?
– Но та я попри роботі іщі мам коли балити лахманя і
обув, выписовати формулары, адресы, платити за пош-
ту, а дахто то і так вышмарить...
– Радко, але друга Божа заповідь гварить: „Люби
ближнёго своего...“
– Мамо, я жычу своїм ближнім, не ублизую ім, але тым
старым ряндрём бы сьме ся обложыли, лем бы то молі
жерли, робота з ним, а хосен – жадный.
– Дівко моя, тото гарабурдя, як ты то называш,
іщі прийде на нёго час, лем жебы го было...
– Вірьте мі, мамочко, уж тото, што я од-
шмарю, нігда ніхто носити не буде.

– А теперь добрі слухай, што ті хочу повісти, але добрі
слухай і запамнятай!
– Слухам, склерозу іщі не мам, та запамнятам собі тото
ваше приказаня.
– „Нігда не гварь – нігда“, лем тото памнятай. А іщі єдно
ня барз мерзить, аж дусить.
– А то што, мамо, я сі не памнятам, жебы-м вас даколи
уразила або криве словце вам повіла.
– Ні, Радко, ани не уразила, ани криве словце не повіла,
але не чую од тя ани мудрых слов – а тото ня, дівче, барз
мерзить.
– Мудры слова, Боже, а то якы? Іщі-м у тім обыстю
єдно даке неслухне слово не вырекла, а спросте – зава-
руй Боже.
– Але подумай сама, а ай твій Мілан, хоць сьте і штудо-
вали, але де є тот ваш школований розум, кідь Вітьку не
учіте жадній шпоровливости. Тот предмет сьте ся, якба-
чу в жадній школі не учили, а то барз важный предмет.
Кібы сьте мали пятеро дітей, та бы-м ся не чудовала, але
єдину мате, а не можете прийти на тото самы. Добрі, Рад-
ко, же холем будеш знати о тім, кідь єсь на то сама на
пришла, ани од мене не одпозерала. А было коли...
– Мамо, Вітька ходить до найліпшой школы, возить ю
там автом кажде рано Мілан, даваме што і на очах види-
ме, а тото іщі мало?

– Тото і аж барз велё давате, а не учіте ю, як сі тото вшытко мать важити, як тото дозерати, як ся тото ку ній дістало, і як з ним наложыти – а так то не мать быти. Треба нелем давати, але і учіти, же треба пожычане вернути.

– А што мож чекати од дітины, котра іщі на пінязі не робить, што і як мать вернути?

– На ниякы пінязі я не думала. Суть в жывоті іщі векшы годноты як пінязі – важити сі тото вшытко, што і давате і высвітлити ї, же за тым вшыткым є ваше снажіня, ваше вставаня скоро рано, ваша відповідна робота – а тото я у Вітькы не віджу.

– Мамо, та Вітька бы за вас і до огня скочіла, вы сьте ей єдине потішіня окрім нас, вера же і кривдите.

– Кривдите? Іщі–м не сліпа і не глуха, чую добрі, як ті поза мої плечі шепче: „Уж наша Бабочка–Ягочка, до свого кралёвства влече старе гарабурдя...“. Лем жебы тото гарабурдя од той Ягочки іщі раз не было на вашім тілі і ногах. Бо тот, што ся наів сливок досыта, а їх вышмарив, бо ся му уж проіли, вечур, кідь ся вертав голоден, вшыткы вызберав, повтерав о кошулю і доєдну зъів. А смаковали му іщі ліпше, як рано.

– Бера, Радко – так то бывають в жывоті. А веце ті Баба Яга уж не мать што повісти, бо ся понаглять одложыти на місце вшытко „гарабурдя“, што–м выбрала з контайнера. Добрі, же го іщі не одвезли... Лем на вас іщі єдну біду, заваруй вас од нёй, Боже, та бы ся так ваша властна робота не поневірляла.

Радку і померзили, і заболіли тоты слова, бо коло своёй мамы нігда ниякой кривды ани біды не зазнала, хоць і скоро стратила нянька. Мама го наградила во вшыткім. Дала ї високу школу, добрі ї порадила при выдаю, бо Любош, котрого она хотіла, уж ся третій раз розвів і зась оженив, мать троякы діти і довгы на голові. А Мілан ходив з нёв на високу, тыж був без вітця, штудовав барз скромні, але високу скінчив. Зніс бы ї аж і белаве з неба.

– Мама мі лем раз повіли, але таким голосом, же ня аж замерзило: „Радко, не вшытко злато, што ся блищіть. Наїсти ся мож і з деревяной ложки, холем по зубах так не черкать. Бо якый стружляк собі выбереш, на такім будеш спати цілый жывот. Та сі выберь мягкый“...

Добру раду мі мама моя дала, добрі–м ся оддала. Повім о тій бісіді Міланови, потішить го. Моїй мамі бы аж і неба прихылив.

– Мілане, дашто ті повім, холем ся засміеш. А чом єсь такый застараний, стало са дашто?

– Добрі, рыбка моя злата, выслухам, але теперь біжу на двір, бо коло воды стоїть повно хлопів з вилами, граблями, друками, паліцями і выбрають з воды нанешене конарівля, што з горы суне бурька – буде превелика злива, лем жебы не...

– Што то Боже, жебы не? Зась заплавы? Біжу ід воді...

– Радко, вода ся розливать уж поза нашу хыжу, чуєш тото гучаня?

– Мілане, а Вітька на вытварній, як ю привезеш?

– Іщі дві години мать, мам часу, муцу ту помагати. Уж ай староста біжыть з остатнім хлопством. Поміч є, але тота з неба тота не віщіть доброту. Зачала ся сце на зливы, як з відра. Регулація ся наповнила водов, розоляла ся дошырока, ляляла ся уж до хыж попри воді.

– Мілане, вода валить ай нам до хыжы, бере зо со-

бов – позерай, стілці, діван, покрівці, деки, перины...

– Радко, плачом собі не поможеш, біж ся схова-ти дагде, бо–сь мокра!

– Мілане, у креденцю пінязі, вкладны книжкы, доклады – вшытко намокне, знегоднотить ся. Боже, уж конець вшыткому.

Бідакали і жены з другых двох затопленых хыж. Гырмоты не переставали, додж лляв іщі веце.

– Радко, а де мама? Ці не вышли дагде на двір, або не суть долов?

– Ні, мама пішли до подкровя лахы складати. Зо страху там ошаліють, Боже мій...

– Лем ся не бій, вода ся аж до подкровя не дістане. А мама розважна жена, віділи уж неєдну поведень. Гварили мі раз, же огонь загасиш, але воду не заставиш – іста правда. Хлопи, переставать лляти, падають іщі, але слабше, і вода ся уж дале не розливать. Хвала Богу, хмары розтягло, уж лем кропить, уж перестало падати...

Староста з хлопами вытяговали з регулації вшыток нанос, вода помалы хляпла, была ей повна регулація, але уж ся не выливала. Вшыткы хлопи были добиты. Мілан ледва дыхав – така тяжоба, така старость.

– Старосто, ту мусиме выдумати ліпшы протиповоднёвы опатрїня, така сила воды... Іщі кус і є по тых трёх хыжах.

– Вера же мусиме. Мілане, скліч вшыткых посланців на 14:00. Закліч і Василя Скубу і Михала Скуряка – спишем шкоды і подаме жадость на окрес о уграду шкод на протиповоднёвых акціях. Робити зачнем такой завтра. Радко, ідеме домів, але не хочу думати, што нас там чекать.

– Мамо, де сьте? Ніч вам вода не зробила? Мамо, де же сьте?

– Ту єм ту, діти мої. Ніч ся мі не стало. Видиш, дівко, ту вода ани палцём не гла, іду відіти, што ся там стало...

– Боже, мочарь у цілім обыстю, но нам лем треба подумати, што на самый перед робити, што лем, Божічку, порадь, помож, бо сьме під твоєв волёв.

– Мамо, як будеме теперь жыти, вшытко мокре, вода взяла, што лем могла, остали сьме голы–босы, як послідні жобраци.

– Лем цыт, не нарікай так, Панбіг намачав – Панбіг і высушить, моле яка теплота на дворі. Вшытко ся направить, лем думайте як. Ту не поможє горекovanja, ани бідаканя – лем розум і розвага. В моім жывоті то уж третя поведень ту з того потічка, но а видиш, же ту єм. Тобі ся не вірить, іщі–сь была мала. Вода тогды таке чудо наробила, як і теперь. То не война, же гынуть люде, то ся поніщіло обыстя, але оно ся загоїть, ёй–ёй–ёй, пек ті бідо – та ті пек, Господи, воля твоя...

– Мамо, вода нам вшытко взяла – лахы, обув аж і ботник, діван, в креденцю были потравины, доклады, вкладны книжкы, пінязі – наша ціложывотна трапеза з Міланом. Бідак, іщі о тім не знать. Ани обув, ани ряндочки сухой на ся не маме, ани до рота што положыти...

– Мілан о тім, ани не буде знати, бо кідь зачало на рінёх гучати, я такой збігла до кухні. Саме перше єм выняла доклады з книжчатём, а там были і дві вкладны книжкы і пі-

нязі – вшитко єм одложила. Такой єм збігла до кухні і до відра выложила вшиткы потравины. Поносила-м і дакы лахы зо спалні зо скринь, вшитко вышиваня, Вітьчины книжки з дїтської, Міланове ташча з моторовыма докладами і ключами од мотора, а веце єм уж не встигла, бо бы-м ся ту залляла водов...

– Мамо, та вы ся не бояли перед тов тучов і водов?

– Страх бы мі, дівче не поміг – таку силу і одвагу мі дав Панбіг, же аж ся сама собі чудую, літала-м зо вшиткым горі гарадічами як серна.

– Мамо, але облакы і двері мокры, та ся покривлять, дылі ся уж цалком піддули, малта вшитка опадать і зднука, і звонка, а хыжа не поіщена – де лем на то взяти пінязі, з пожычок ся не сплатиме довіку...

– Є, є, поіщена, Радко – був ту з Кооперативы поіщовак хыжу поістити, та-сь го выгнала, бо подводникови не даш тількы пінязі. Видиш, дівко, – „Пыха і скупота – то велика псота“. А пінязі на то, жебы чоловіку служыли. Видиш сама, Радко, же якбы єм їх не стигла взяти, та бы пішли долов водов. Ці не знаш, же пінязі – мамона?!

– Тепер уж віджу, мамо, але не пораду сі, уж нам обом з Міланом остали лем руку на тяжке змаганя, а очі на гірке плаканя...

– Радко, Радко, одколи єсь ся народила, та-сь так не бідакала, бо я ті не дала – мою поміч єсь мала на кождім кроці, а так буде і тепер – од чого єм ту?! Мама мусить быти таков до віку...

– Мамо, никотра мати не дала тілько дівці, як вы мі, а нелем мі, але і Міланові, і нашій Вітьці. Вірить мі ся, же спочатку сьте мі гварили – Мілане. А як му вмерла уж і мати, як осиротів цалком, та сьте му зачали гварити – сыночку. Тото собі, мамко і він барз добрі запамнятав, вы сьте му не свекра і не тещаня, але властна мати – мама.

– Так то, дівче моє, і надале буде, бо сьме люде. Но а тепер ті повім іщі єдну добру новину, бо уж тых планых было на днесь дость – ваша хыжа є нелем поіщена, але і перепоіщена. Вшиткы шкоды, што вода спрічінила, будуть заплачены до centa, бо я хыжу дала поістити – ани бы-м не жыла, кібы хыжа коло воды не была поіщена. Радка нарадована побігла за Міланом.

– Мілане, подь ту скоро, повім ті добру новину.

– Не мусиш, Радко, вшитко єм чув здолы, але я о тій поістці знав, бо мі староста гварив, же мамі порадив і їх одвіз до той поіщовні, і поіщовак був у нас – вшитко списав – з поістков я уж був і зо старостом в Кооперативі, та ся, Радко, уж так постарай. Гірше є, же нашы сусідове не мають поіщены хыжы, дашто ім штат уградить, але то мало.

– Мамо, а кілько платите за тоту поістку?

– 185 євра рочні, а уж четвертый рік, а видиш, же не надаремно, кажде плане є на дашто добре, то ня живот уж научів!

Тількы пінязі зос жебрацькой вдовской пензіі, мамо, ці вам тых пінязей не жаль? А ці вам тото даколи одплачу? Нігда-пренігда.

– Моя небіженька мама нияку пензію не мали, бо тогды не давали, пятеро нас мали, 40-річнов овдовіли, а вшиткых нас выгодовали,

пооділи і на путь поблагословляли. Братя і сестры мі уж повмерали, а я наймолодша пензіюку по небіжчікови беру – жыю собі і Господа хвалю.

– Дай вам, мамцё, іщі тілько рочків, як днеська з неба впало капок доджу – море...

– Уж іде Вітька, іду і напроти, бо чую, же сегінятко заводить.

– Цыт, дітинко, тото вшитко ся помине, повысыхать, отець посправлять...

– А і мої книжки і лахы – вшитко вода взяла, мамо, няньку, бабо...

– Ани слово, дівче – вода бы взала, алея не дала – вшитко твоє єм встигла поносити горі, в тім малім хыжчати за комином лахы єм ті дала до шыфонера, а книжки на тот шумный талашик, а обув єм повкладала на полічку – ідь попозерай. В тім хыжчати будеш ся учіти і спати, покля спід не высьне. Но але дость бісіды – подьте вечеряти, бо сьте голодны, а такой спати, бо сьте подобиваны. Дакый час будете горі і вы, бо ту мі так бывати, як в дакім готелі. Вам двом єм наварила бандурчаных кнедликів зо сливками, а тобі, сыне мій, присняників напекла, бо то твоє їдло. Ты запеш молоком, што-сь приніс од хрестной, а они юхов од сушынок.

– Бабо, у тых кнедликах бы-м аж і спала, а тота юха – то іщі лем ліпша як кола. Вы нелем нападлива, бабо, але і добра кухарка. Де сьте ся тото вшитко лем научіли...

– Наша бабка, Вітько, мають тоту найвысшу школу, найвысшу з найвысшых. Смієте ся, але то правда правдива.

– Бабо, а які предмети ся там учать, тяжшы як нашы?

– Но та слухай, які, а добрі сі їх запамятай: чесность, робітность, справодливость, почливость, поміч ближньому, знаня кривды, богабойность, одпуцаня, скромность, покора, почливость ку родічам, любов ку ним і старостливость о старых родічів – а іщі велё з них мі на розум не прийде – але главны єм ті повіла. А повім ті і тото, же велё людей тоту школу цілый живот штудує, а пак на экзаменах пропаде. Але што ту плане, то є то, же тоту школу мож робити лем раз, не так як вашы. Та мать чоловік так робити, жебы вшиткы тоты предмети звладнув на першый раз, бо репарат не буде.

– А вы, бабо, їх звладли? Гварьте, бо-м звездава – слухам вас.

– Ці-м звладла, то мусите повісти вы, бо бы-м пропала з дакотрого предмету – зо скромности, якбы-м ся сама хвалила.

– На єднічку, мамко, вшиткы предмети на єднічку, даме бабі іщі ай діплом.

– А коли, бабко, будуть промоції з той школы?

– Я ся тых промоцій барз бою, ани їх не чекам. А як будуть, та мусиш, дівче, на них прийти в чорных шатах. Лем у чорных, дітино, лем у чорных...

– Барз чудна тота висока животна школа, мудра, але чудна...

(Меланія Германова: Дітём про радость і поучіня, Пряшів: Академія русиньской културы в СР, 2016, с. 81-89)

Чудак Янко

В єднім селі на самоті,
паробочок бывав,
котрый перед дівчатами
барз часто ся скривав.

Не хотів він з нима
ніч бісїдовати,
дівкы го щі веце
стали доберати.

Паробок шувный був,
зросту великого,
з похыбным розумом,
быв він до нічого.

По догоді дівчат,
взышла обіцянка,
котра збаламутить
несмілого Янка.

Перша пішла Марька,
щастя пробовати,
з думков у голові,
як бы го достати.

Дарьмо ёго Марька,
в тот вечур чекала,
так як сама пришла,
сама ай остала.

На далшый день Ганька
ішла пробовати,
несмілого Янка
звести, высміяти.

Надарьмо дівчата
на нёго чекали,
Янко не приходив,
так як плановали.

Пішли тоды ведно
до нёго до дому,
ці дака не впаде
до ока з них ёму.

Цілый престрашений,
што хотять од нёго,
не годен повісти
словічка жадного.

Попозерай, Янку,
а можеш гадати,
котру бы єсь хотів
з нас за жену мати?

Пришли мы до тебе,
камарате любый

бо ты не приходив
так, як єсь нам слюбив.

Мы по ночах довго
на тебе чекали,
зато сьме до тебе
днеська ся выбрали.

Дакус посмілений
став роздумовати,
ці бы міг дакотру
за фраїрку мати.

Дівкы поджмурькали
взаємно на себе,
котра мать остати
днеська коло тебе?

То правду гварите,
же можу выбрати?
Правду, правду, Янку,
уж можеш зачати.

Я бы Юлку хотів,
назначів несміло,
але ці ай она?
Няй мі повість щіро.

Самособов же гей,
на тото-м чекала,
підышла до нёго,
шувні го обняла.

Цілый натішений,
же го так прияла,
высочів з радости,
же аж Юлка впала.

Якбач го хопила
зась тота маніра,
што робить із нёго
непричетне звіря.

Біжыть долов селом,
каждому звістує,
же го шувна Юлка
одтеперь любує.

Ненормалне щастя
днеська ня стрітило,
повідам вам правду,
обняла ня щіро.

Каждый кого стрітить,
дуркне му на чело,
бо є собі істый,
же ся так не стало.

Тоты, што то знають
і тримлють за блазна,
вірять, же не любить
ёго дівка жадна.

Котра бы хотіла
такого чудака,
за мужа сі взяти
блазна і дурака?

Якый бы лем жывот
она із ним мала,
кібы го за мужа
про себе выбрала?

Не походив Янко,
хоць був натішений,
у тых, котрых стрічав,
фурт був лем шалений.

Засмучений тогды
іде долов селом,
тай пристрїтив Юлку,
котра ішла з мамов.

Повідж, же то правда,
што-сь мі обіцяла,
бо нихто не вірить,
же єсь так казала.

Но Юлка лем слухать,
што то він повідать,
а мамка коло нёй
такой ся ей звідать.

Што, ты єсь здуріла?
Ты му прислюб дала?
Та деже, де, мамко,
я лем жартовала.

По тых словах Янко
остав одурений,
бо він Юлці вірив,
быв пересвідчений.

Же раз она буде
добра жена ёго,
а теперь ся дознав –
ніч не буде з того.

Пішов тогды домів,
жалём барз змучений,
з дому не выходив,
цілый тыждень минув.

Уж ай люде в селі
стали говорити,

даяк го не видно,
треба бы там піти.

Пішли тогды хлопи
до Янка – до дому,
но што там збачіли,
не жычать нікому.

Янко на мотузї,
в сїнєх завішений,

рукы дорізаны,
цілый скрывавений.

Жаль їм было вшыткым
сільского чудака,
довго ту не была
трагедія така.

На другый день дзвоны
голосно дзвонили,

кідь селяне смутно
Янка спровадили.

Быв то добрак, чудака,
самотарь із села,
чом го віра в любов
к нещастю привела?

(Мілан Гай: *Моїм родакам*, Пряшів:
Сполок русиньских писателів
Словеньска, 2016, с. 72-77)

Міро ЖОЛОБАНІЧ

*Зачінати є все тяжке
зато ся много людей до нічого
ани не пущать.*

***

*Школа жывота є тяжка і трудна,
зато в ній пропадує
найвєце людей.*

***

*Розмаховати рукама дошырока
іщі не значить, же маєме
на вшытко досяг.*

***

*Робити головов іщі не значить,
же мусиме на вшытко
прикывовати.*

***

*Рада про мужів:
Давайте собі позор, кідь бігаяте за
женами, жебы вас не добігли.*

***

*Рада про жены:
Много позорности од мужів
може отупити вашу порозность.*

***

*Все мі бісїдовали, жебы єм ся
справовав подля властной головы,
але порозумів єм тому аж тогды,
кідь єм дістав розум.*

***

*Чую ся барз укривджений.
Мозговы бункы мі одумерають,
а туковы ні.*

***

*Кідь вам ніхто ніч не дарує,
то іщі не значить, же мусиме
зачати красти.*

***

*Спав єм, а снило ся мі, же жывот
є красний. Збудив єм ся, а зістив єм,
же єм сі міг іщі поспати.*

***

*Быв песіміста.
Терезвий оптімізм го хватав
аж по другім літрі вина.*

***

*Піну до купання не хосную.
Стачїть мі, же моя жена пинить
каждый день.*

***

*Є інтересне, же водници жыють
під водов, а подводници
над водов.*

***

*Не знаю собі представити тото
нещастя, кідь ся камінь мудерців
дістане до рук дуракови.*

***

*Чоловік ся вычленює із звірячої рішы
може зато, жебы міг робити
великы звірства.*

***

*Одписав ся із экзамена тым,
же го прихопили при
одписованю.*

***

*Пересвідчити чоловіка
із мягкым мозгом
є твердый орїшок.*

***

*Мовчу не зато,
же ніч не знаю,
але зато, же знаю своє.*

***

*Наша жывотна уровень ся двигла так
высоко, же много людей на ню ани не
може досягнути.*

***

*Ці бісїдуєме, ці сьме тихо,
і так за вас говорять
ваши хыбы.*

***

*Тот, хто краде,
тому суть законы
украджены.*

(Мірослав Жолобаніч: *Хто ся сміє, є одважный*, Пряшів:
Сполок русиньских писателів Словеньска, 2017.)

Як сьме были на бригаді в Советьскім союзі

Миша Мезенцев, пятьдесятрчнний одборный асистент, уж третій раз розведжений плейбой катедры руського языка, нам ознамив по лекції із лексикології, же нас записав на місячну бригаду в Советьскім союзі, де сьме тримали дружбу з універзітов в Ужгороді. Попозерати ся до Советьского союзу хотіло ся каждому, а то нелем із нашой комбінації. Дакотры невыбраны штуденты у надії, же іщі ся на них щастя зашкірять, нукали під руков нам, vybrатым, цілу місячну штіпендію. Нагваряли нас, жебы сьме ся хворыма зробили, чім історічну можливість поспотрити країну зазраків дістали бы они самы. Але не походили ани в єднім припаді, а іщі наопак – стали ся в наших очах бурячами будовательскых традицій молодежной організації, бо традиції установлєвали, же можливість заграничных бригад патрять лем тым найліпшым в учіню і найактивнішым у колектіві.

Тыждень перед одходом, як ся зачінали літні вакації, вшиткы сьме ся зышли у авлі на двадцятці, де нам были представлены ведучі. Быв то споманутый асистент Мезенцев і Йожко Шварбалик, председа факултного wyboru ЧСМ.

Наконець вшыткого на Миша Мезенцев представив старого руського емігранта Николая Арсеньєва, а тот бородатый батько нас вшиткых выбічовав своїм розправлянем о Москві, Ленінграді і геройскім животі великого руського народа, який мать велику одвагу в собі, бо скоро із голыма руками ся пустив до будованя комунізму і своєв непереможеностєв выграв бой із по зубы вызброєным фашізмом. Ку кінцю лекції ся дідо заслывив а мы, молоды союзовці і будучі учітелі, сьме глубоко взыхали. Росла тым і наша звездавость, коли конечно увидиме Союз, який каждый знав дотеперь лем з фільмів *Тихый Дон*, *Летьте, голубы* і *Я хожу по Москві*.

Конечно ку тому дішло. Коло шырокой рікы Уж стояв довгий і высочазный высокошкольскый интернат, де сьме мали бывати три тыждні. На поле, де сьме зберали часнок і цибулю, нас возив автобусик, а там і назад нас все провадив руський комсомолец Серьєжа. У колектіві мімо Маріана Ціхого были сьме самы дівчата. Дівкы уж о два дні зачали ся Серьєжы просити, де ту мож іти на танцульку і ці бы з нима не ішов ай він. Серьєжа іщі веце згріб на чело волося і єдностайно немастно-несолено одповідав:

– Мы ту зышли ся за інакшыма ділами. Нам нужно веце думати на будущность, а не інтересовати ся пустыма ділами.

Але ай на полю о пару днів ся „наш“ комсомолец указав як пофідерна і без здравого смыслу екзистенція. Роботы дотулити ся го никто не відів за цілый час. Лем ся радо выношав, же він ту лем про догляд над нашов дісціплінов. Фактом было, же до вшиткого пхав ніс, бо собі може досправды думав, же без нєго ся зопре¹ живот молодежи.

– Серьєж, подь помочи із тов ладічков цибулі.

– Танцєвати хочє, але баксічкы із зеленинов носити не годна!

– Такый, як старець.

– Серьєж, чей тя крижы болять.

– Якы крижы? Вы до вшиткого релігію заносите. У нас гворять „спина“.

– Мы чули ту од старых людей, як гварять, же їх болять крижы од работы на полю.

– У них старє думаня, як і у вас.

Досправды, же маш, хлопче, новє думаня, бо мы іщі з таким сьме ся нігда не стрітили. У такой убогій голові же ся револучны ідеалы родять? Няй їх чорт бере! Серьєжа звык дозерати на людей, як пастырь на даяке блудне стадо. Хотіло ся му все дакого абріхтеровати² од рана до вечора, але досправды ся ани назлостити не знав. Боєвым настроєм му была єго ідеологія і песій ніс, котрым знав хоцьшто

выслідити. Быв нашым провадителєм, де лем сьме ся гнули. Але заєдно і шпігуном.

Єдного рана єм ся вчасно пробудила невыспата і на кал, на болото скусана якымець гыдом. По тілі ся мі наробили кырвавы пырцкы. Єдно із тых „чуд“ єм у постели роздусила а дівкы, котрым єм то указала, потвердили, же ай они не годни добрі спати. Знешкоджений класовый неприятель ся звав блыщія.

До головы ся мі дрылили слова мого діда, котрый у Росії був як мадарьскый вояк за другой світовой войны. Передтым єм ся сміяла із єго бісіды, бо-м думала, же то огваряня і одгваряня од комунізму і Советьского союзу.

– Тебе тота молода звездавость перейде, кедь не будеш мати фалаток хліба до рота положитьи.

– У Советьскім союзі, діду наш, хотять люде досягнути, жебы было вшытко задарьмо і жебы каждый дістав подля своєї работы і потреби.

– Комунізм буде, дівонько, збудованый тогды, як на мойй годзіці верьба вырасте.

Не хотіла-м тогды слухати старого кулака, што ся гнівав на комуністів, же му до дружства землю і худобу взяли, а теперь на молоко, хліб і масло сам рад з табішков до склепу ходити. На тоты слова діда і на моє пересвідчованя розпамнятала єм ся рано, скусана од советьскых постілівых партізанів, як сьме їх меджі собов назвали, бо мі чудно было, же-м дома тоту брыдь не віділа од народжіня.

До головы мі вошло скламаня із того, што-м ту увіділа. Подумала-м собі на слова старого Арсеньєва, який нам представлєвав советьску сторононьку і людей скоро як святость, а ту, в Ужгороді, страх войти до автобуса, бо люде зо собов іднають нечїстым способом і надавають сі, также мы, молоды штуденты, ся меджі нима ганьбимє і к тому не знаме, за кого ся ганьбити, ці за тых вічно неспокойных советів, або за свої нескушены молоды рокры.

Одломкы офіціальной правды і правдивого животного смаку ся нам перемішали у каламутных людьскых млаках і так не чудо, же на найблизшу суботу вшиткы дівкы і наш єдиный паробок Марьян згварили сьме ся, же нас никто не сміє присперти або одгварити од музыки, на яку ся ішло до ужгородьской підземной винарні Скала.

За мнов уж дас по четвертый раз пришов танцєвати єден із хлопців, што пришли на забаву з навколишніх валалів. Маленько єм ся назлостила, бо ня отравлєвав, якбы сьме были заручены.

– Я – Віталій. Тобі як мено?

– Я безіменна.

– Я бы хотів знати твоє імя.

– Маша, – представила єм ся русько-українським меном, бо там лем самы Машы. Чей бы-м ся стрясла єго і бабской єго звездавости, хоць танцєвав цалком файно.

– У мене властна хыжа і добротне господарство. Я бы хоць завтра оженив ся з тобов.

– Ты маш дость ваших дівчат, кедь єсь такой богатый. Я ся оддавати іщі довго-довго не буду. Также танцюй, а не діскутуй.

– Я бы хотів твій адрес...

Адресу єм му написала лем із властной фантазії, жебы-м го не засмутила і як ся скінчіло тото коло, вшиткы з нас ся повертали на квартал. В інтернаті сьме сіли до найвекшой цімры і по пару словах выбухнув сміх, бо каждая єдна бісїдовала тото істе, як ся з нєв хотів такой женити дакотрый із руськых гавалірів. Кедь ішли за нами танцєвати, та ся подаєдны ани не попросили, лем такой тягать тя на паркет і тыкать ті, як кебы-сь была сусїдова Ганя. Ёй, крутить словами,

мотать, як гандляр на ярмарку, а іщі ай залюблено взбыхать.

У понеділок собі наша бабска перепутя взяла на музику „дозорцю“ Серьёжу. Дівки му поза хырбет шермовали злыма словами, яким за недовгу хвілку тот нешыковный слон порозумів, але робив ся так, як кебы ся го то не тыкала.

– Барз великий комсомолец, а може ани не розумить малу табліцю множиня.

– Булькне будьколи і будьшто.

– Хотів бы дакого поучовати...

– Вера, же мав іти за монаха.

– Дайте з ним уж покій, тадь видите, же ніт з него хосна, – озвала ся Кошічанка Джуді, найшкарешде дівча на бригаді, але із душов повнов веселости.

Серьёжа перелыговав, якбы на него слинтавка пришла і зачав ся душыти. І озвав ся, як старый скушений хлоп, хоць был од нас молодшый да о два роки. (Кілько мать років, признати ся не хотів нікому.) Тихо не міг зістати нігда, бо был чоловіком неподавчивым:

– Вам ся іщі много треба учіти, абы вы были спроможны поучовати мене.

– Маш повный язык політики, але ученость ся з тя выпарює дакус мало.

– Моє учія є матеріалістичне, а вы собі лем будьте обычайныма ідеалістичныма. Поступно і так порозуміете, же правда є на моім боці.

– Мы маме ідеалы, бо сьме молоды, а ты – як старый дідо. А кедь нас матеріаліста, та чом все треплеш о ідеях? – не подкорёвала ся Джуді.

– Бо то суть ідеї народны.

– Лемже такы, як ты, у вас не маюць ниякой народности, – помогли сьме камаратці.

– Я вам уж говорив, же ем інтернаціоналіст. У мене мама Росіянка а отець Українець, то што мені за народность писати?

– Отця маш Українця, так українську.

– Я інтернаціоналіст, а вы то і так не порозуміете, бо сучасность оцінюете подля старых категорій.

– Ты сам старый пняк.

– Лем почекай, кедь здыблеме ся о дакілько років, та ты увидиш, ці не буде всягда панувати комунізм і спомянеш ты іщі на мої слова.

– Так то тримало міджі нами і Серьёжом цілый місяць і нхто ся не хотів піддати. Він вірив, же сьме порожні головы і ідеологічны безвірці, а мы едно знали – же він фанатік. Хвала Ленінові, же на політику ся скоро забывало, бо ся все нашла даяка можность культурного освіжіня.

У середині далшого тыждня вышов на поле Йожко Швар-

балік і зачав нас хвалити, же добрі робиме, бо директор колхозу му повів, як ёго люде високо оцінюють нашу роботу. Але то не є іщі вшытко. Спомеджі колхозного колектіву робітнічок, главно, Ліны Дубрінич, делегатки многих зьездів, вышла така ініціатива, жебы сьме мы, чехословацькы студенткы, приправили культурный програм і у суботу выступили з ним у сільскім клубі, а колхознічкы тыж із своїм. Наконєць, вшыткого же буде народна забава.

Боже, мы ся маме із тыма постаршыма женами не знам як перемагати у співі, танцю і фіглеваню? Кто выграєть, дістане печене пацятко, десять літрів вина і вольне вступне до ужгородського театру на премєру гры *В неділю рано зілля копала* од Ольгы Кобылянской. Добрі, але потребуєме холем еден вольный день на пробу. Нияке робоче вольно, програм треба створити мімо роботы. (Чом лем з колхознічок, што з нами роблять на цібулі? Тадь у пятніцю зістала у роботі ани не половина, а тоты, што пришли до роботы, ся потаємно посмівковали?)

– Ну, як там, дівчата, у вас? Програм готовый, ці як? Субота уж за дверіма, дівчатка.

У суботу перед вечором ся до клубу посходило чей ціле село, а дома не зістали хыбаль ани псы із мачками. Меншый одпуст ся ту зышов. Пришли ай хлопы, вічно затрепаны то од нафты і оліїв, то од солєных рыб, але у суботу вычесаны у білых, на дві гомбічкы розстішканых³ сорочках. У першій часті дістали можность выступити мы, гості із Чеськословєнска. Вшыткы сьме были у мінісукнях і блузках. Наша культурна вложка была курта. Пару солочісел, даскілько хороных точок, народный розповідач і наконєць сьме заспівали ведно облюбєну бригаднічку гімну *У попа была собака*, жебы побавити ай тых найстаршых. Од плєсканя сьме добрі не оглухли, то нам так плєскали колхозны шоферы, хлопску фантазію котрых сьме за послідні дні дость розпалили. Старый паробок Леонід вышов на сцену із великов букетов, з якої бы ся насытила ай найненажерлівіша колхозна дойніця. Букету подав невязаній Джуді а тотя му на обидві фіяловы личка увалила такы любєзны цілункы, же парібчиско Леонід з несподіваня ся зміг акурат на прудке вышмаріня рук до люфту, причім своїм тореадорськым выкриком підняв наладу міджі хлопами.

Позначкы

1 Зопре ся – заставить ся.

2 Абріхтеровати – муштровать, дрезуровати.

3 Розстішканы сорочки – порозпорёваны сорочки.

(Урывок із сатірічно-гуморістичного повіданя з в тых днях опублікованого 2. выдана зборника Штефана Сухого *Як Руснакы релаксують, Пряшів: Академія русиньской культуры в СР, 2017, с. 74.*)

ЛІТЕРАТУРНЫЙ КОНКУРЗ МАРІЇ МАЛЬЦОВСКОЙ

Од 4. септембра до 24. новембра 2017 Сполук русиньскых писателїв Словєнска у сполупраці з Академіов русиньской культуры в СР і Інштїтутом русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові выписує **4. річник Літературного конкурзу Марії Мальцовской на найліпшы творы в области поезії, прозы, есеїв і драмы в літературнім русиньскім языку.**

Орігіналны літературны творы в россягу од 10 до 20 сторінок тексту (непублікованы) може послати на адресу: **ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., Інштїтут русиньского языка і культуры ПУ, уліця 17. новембра ч. 15, 080 01 Пряшів** каждый автор од 18. року свого віку, жыючий в Словацькій републіці.

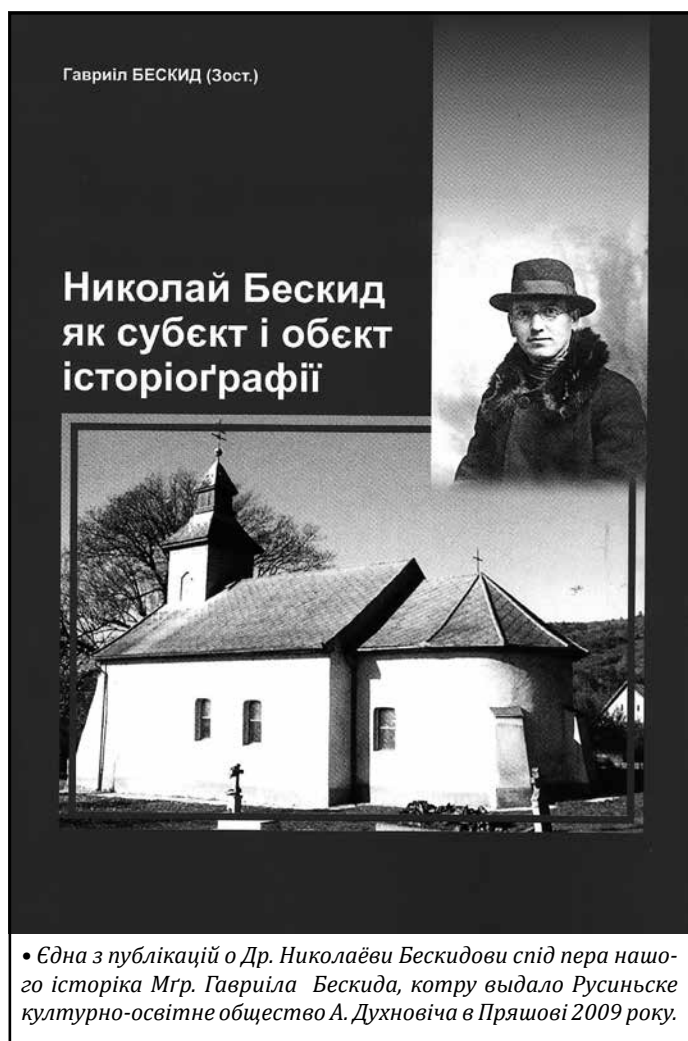
Конкурз є анонімный, то значіть, же каждый автор до обалкы з літературным твором вложить іщі єдну заліплєну обалку, в якій буде ёго мєно, прїзвіско, адреса і фотопортрет. Обалкы з мєнами і прїзвісками будуть розбалєны прєседом пороты по оцініню конкурзу (буде го оцінєвати трїчлєнна порота). Выголошіня выслідків конкурзу ся одбуде в посліднім тыждню децембра 2017. Найліпшы роботы, выбраны одборнов поротов, будуть наслідно оцінены і опублікованы в часопісі Русин.

Прїправный выбор літературного конкурзу

Др. Николай Бескид і процес крісталізації русиньской народно-языковой ідеології кінцём XIX. і зачатком XX. столітя*

Анотация

Príspevok približuje dobovú jazykovú a kultúrnu situáciu konca 19. a začiatku 20. storočia poznačenú rusofilskou tradíciou v prostredí južnokarpatských Rusínov, pod vplyvom ktorej tvoril aj Dr. Mikuláš Beskyd a stal sa jej aktívnym stúpencom. Zároveň vykresľuje úskalia rozvoja a udomácnovania rusofilskej a neskôr aj ukrajinfilskej národno-jazykovej ideológie v kultúrno-spoločenskom živote karpatských Rusínov.

Єдним з найвызначніших потомків з русиньского патріотічного роду Бескидовых, родом з Легнавы (окр. Стара Любовня), є Др. Николай Бескид (29.6.1883 – 9.12.1947), котрый позначив розвой культурно-общественного, церковного і політичного жытця карпатських Русинів у другій половині XIX. і зачатком XX. стороча і бив активним представителём формования тогочасной народно-языковой і культурной ідеології в громадї карпатських Русинів, то значить, враховано Русинів сучасной северовыходной Словакії.¹ Ёго вклад як ученого до розvoja народной ідеології, а з нашого погляду тыж науки карпаторусиністікы, в своїх роботах оцінёвали тогочасны, а оцінюють і сучасны історіци, літераторы, лінгвісты:

Євменій Сабов: „Выданы як поезії А. Духновіча, так і Ю. Ставровского-Попрадова ся стали настольными книжками нелем про любителей родной літературы, але книжками про школярів, учітелів, лекторів нашой письменной літературы... Кідь у Духновіча і Є. Фенцика не грає роль абсолютной творчости, бо была лем ей частёв, Ставровский-Попрадов є поетом Божой милости, зато і зборник ёго стишків має велике значіня тым веце, же збератель і редактор Др. Николай Бескид схосновав вшыткы доступны істочники, котры мають велику ціну...“²

Павел Роберт Магочій: „В міджівойнових роках належава [Н. Бескид] к найплоднішым бадателям з пряшівского регіону.“³

Станіслав Конечні: „Dr. N. A. Beskid bol v Československu najvýznamnejším rusínskym historikom svojej doby, a to tak výberom problematiky, ako aj úrovňou jej spracovania. ... Jeho hlavnou prednosťou ako historika bolo to, že z hľadiska metodologického і heuristickeho zložitú a rozsiahlu historickú látku zvládol veľmi dobre а справділа выводзола адекватне závery. Pravda, nepodarilo sa mu prekročiť tieň vlastnej národno-kultúrnej identity, ktorá do istej miery poznačila jeho prístup k historickým faktom а ich interpretáciu.“⁴

Андрій Шлепецький: „Днесь мы зась перегортуєме сторонкы ёго научных работ [Н. Бескида] і учіме ся тому кропотливому труду, який бив выконаний нашим народным просвітителём, новым будителём XX. стороча.“⁵

З далшых авторів і бадателів, котрых заінтересовала особность і творчость Н. Бескида, мож спомянути: Олену Рудловчак, Штефана Добоша, Димитрія Попа, Івана Попа, Гавриіла Бескида, Петра Шворца, Валерія Падыка, Кветославу Копорову і многих інших ученых.

Др. Николай Бескид жыв і діяв у вызначнім, але комплікованім періоді історії карпатських Русинів, у котрім ся рішали основны вопросы народной і языковой ідеології і народного ествования Русинів.

Історія документує, же і представителі русиньского інтелектуального і політичного жытця, подобно як і другы сусідні народы, од другой половины XIX. ст. пробовали вирішыты ділему о народній приналежности карпатських Русинів і о подобі їх літературного языка. Вырішіня той ділемы і настолія народно-языковой ідеології творить основу тзв. русиньского языкового вопросу, оживлїнём якого сьме ся стали свідками зась – на кінцю XX. столітя.⁶

На основі історічных работ минулых і

сучасних учених можемо конштатовати, же вшиткы пробы створити літературный язык про карпатьскых Русинів были орьєнтованы на штири языки, яки мали визначный вплив на крісталізацію народно-языковых ідеологій міджі карпатьскыма Русинами:

- церковнославянський, респ. закарпатьскый варіант церковнославянського языка (2. половина XVIII. ст. – 1848),
- російський язык (респ. великоруськый, 2. половина XIX. ст., міджівойновий період 1919 – 1939),
- український (20. і 30. роки XX. ст., але главно період од школьського рока 1953/1954),
- містны діалекты Русинів (XVII. ст. і зачаток XVIII. ст., друга половина XIX. ст., перша пол. XX. ст., але главно по р. 1989).⁷

Роки активного живота і творчости Николая Бескида (1883 – 1947) – припадають на період експанзії російського языка до Карпат. Під ёго впливом проходило формованя Н. Бескида на свідомого і активного русофіла.

О своїй вихові він так повів: „Жывот так хотів, же я був вихованый в середі мадярської культури, але в родині ся нігда не забывало, же сьме Русины. Чоловік собі народность не выберать, бо ся уж народить в кругу даной народности, а перебіговати к чуждому, свого ся ганьбити, поважовало ся за ганьбу, зато сьме ся снажили быти ужыточныма тій народности, котра нам была Богом дана. Мій ціль був єден: проглубити нашу народну самосвідомость і двигати славу карпатьскых Русинів.“⁸

Николай Бескид ся учів у Пряшівській главній кралёвській католицькій гімназії, де в школьскім році 1899/1900 зматуровав. Перелом століть був часом сильной мадяризації, народностного утиску, спроваджованого неприязным діяньом школьського закона графа Алберта Аппонія (1907), главным цілём котрого была мадяризація немадярських школярів і народів. Закон укладав учителям виховлєвати у вшиткых школярів чутя принадлежности к мадярському народу і якраз школы ся стали найефективнішим, навьше ай законным, інструментом той асимілачній політики. Язык, на яким ся в народных школах пряшівського регіону до того часу вело навчаня (в році 1874 было 247 таких школ), ся зачав мінити з *карпаторуського* на мадярський. У самім пряшівскім регіоні зачатком XX. ст., в році 1906, таких школ зістало 23 а в роках 1907 – 1912 – іщі 68 білінгвалных мадярсько-русинських школ ся цалком помадярчіло, причім кількість школ, в яких ся вживала якась із форм русинського языка, ся зменшыла з 23 на 9.⁹

Гімназія, на якій штудовав Н. Бескид, была єднов з білінгвалных школ іщі і на зачатку XX. ст., де ся вело навчаня *карпаторуського* языка про будучих священників („Ruthén nyelv“). Свідчить о тім білетень той гімназії зо школьського року 1910/1911, в котрім ся русинський язык учіло аж 60 студентів із грекокатолицьких родин.¹⁰ Визначный є тьж факт, же школа на тот ціль спеціално ангажовала професора, в данім періоді то був Александер Седлак, котрый в тім часі був рядным професором Пряшівської грекокатолицької півцєучительской препарандії.

Про першу половину XIX. ст. была характерітична теорія о церковнославянській языковій основі в народнім жывоті Русинів, хоць

самы ей тогочасны основны представителі – М. Лучкай, І. Фогараші, А. Духновіч – практично од нєй одступили уж скоріше, а в практиці вживали язык выходивший з народной бісіды. Напротивагу, в другій половині XIX. ст. зазначів найбільшу експанзію в своїй історії *великоруськый* язык, який ся зачав поважовати за язык цілославянський.

В часі народного возроджєня, коли славянськы народы вирішыли основны проблемы своєї народной екзистенції, русинська інтелігенція продовжовала вести полеміку о тім, котрый язык собі має выбрати на свої культурны цілі. Незрілость, недостойность і неєдностность інтелігенцію звели на „найлегшу“ путь – языковий проблем спробовати рішати приятєм языка великоруського за літературный язык карпатьскых Русинів.

В контексті домінуючої великоруськой народной і языковой орьєнтації в русинській громаді, русинськы діятелі зарівно неговали вшитко, што было українське. Документують то высловы дакотрых наших культурных діятелів на адресу тогочасных галичских Українців і їх языка:

• **Юлій Ставорський-Попрадов** галичских Українців назвав радикалами, котры розбивають єдинство *руського* народа. О українськім языку, котрый ся в Галічі певно уяв, повів, же про Русинів є чуждїй і зато го не можуть прияти.¹¹

• **Євменій Сабов** сконштатовав, же роботы, котры в українськім языку выдавало львівське *Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка*, суть Русинам незрозумілы. Додав, же в Угорську нїт Русина, котрый бы таку языкову орьєнтацію акцептовав.¹²

• **Іоан Сильвай** українському славістови Володимирови Гнатюкови написав: „... на тім боці Карпат (т. є. на выході Словакії і в Закарпатю) нїт ани єдного освіченого руського чоловіка, котрый бы ся захоплєвав вашим самостатным (т. є. українськым) правописом... Мы не можемо мати ніч сполочного, а зато ня охабте на покою“.¹³

Ани такы категорічны высловы не могли поперти поларізованость поглядів і на проросійську орьєнтацію Русинів. Прічина была в абсенції языковых компетенцій, ведь російський язык не знали ани самы ведучі представителі той орьєнтації. При ёго вживаню го деформовали, бо фонетічно го приспособлєвали народному языку. Наслідком того vznikнув російський язык тзв. *карпаторуськой*, респ. *пряшівської* редакції, як конштатовали Михаїл Котрадов і Євменій Сабов:

• **Михаїл Котрадов:** „Мы пишемъ по русски, такъ якъ пишеть розумнѣйшая, образованнѣйшая і большая часть русского свѣта, а письма свои и заграничныи читаемъ по выговору нашего народа...“¹⁴.

• **Євменій Сабов:** В 60. і 70. роках XIX. ст. учіла ся і говорила русинська молодеж літературным языком „в Пряшевѣ по пряшевскому а в Ужгородѣ по ужгородскому произношению“.¹⁵

Вживаня російського языка корешпондовало з тогочасныма аристократічныма поглядами містської русинської громады на язык. Подля них мав бы ествовати: „язык слугів“ і „язык панів“. З того аспекту російський язык мав мати аналогічну позицію як передтым мав церковнославянський язык, котрый тьж служив лем высшым верьствам. Дану теорію підтримовала і підкарпатьска традиція культурных контактів з Росієв.

Російський язык в тім часі ся стає тыж політичным інструментом. Славянофільскы і офіціалны російскы круги в свой експанзії прикладали велику роль Підкарпатській Руси і Пряшівській Руси. Тоту языкову політику Росії порозумів визначный політичний діятель пряшівской области і Підкарпатської Руси – Адолф Добрянський.

Великоруська орьєнтація наберала сили в роботах Духновічовых сучасників і наслідників. Окром А. Добрянського тыж у Іоана Раковського, який таксамо перешов трансформацію од языка *карпаторуського* як дописователь віденьского часопису *Вѣстникъ* (1850 – 1866), к *великоруському* як видаватель будапештських новинок *Церковная Газета* (1856 – 1858). Правда, язык того часопису був характерістичный чістотов великоруського літературного языка, бо переберав статі з російських часописів. Но многы чітателі, главно галичске духовенство, з языком часопису не были спокійны. Раковский але язык часопису обгаёвав а сучасно критіковав будованя языка на народній основі – а то з оглядом на велике множество одлишных діалектів Русинів.¹⁶

Поносы на язык новинок не переставали, аж новинки страшили підпору свого донора – Сполку св. Штефана в Будапешті. По закроках влады Раковский од 10. юла 1858 выдає новий часопис *Церковный Вѣстник, для Русиновъ австрійской державы*. Їх язык наближує діалектам Русинів, респ. як сам конштатовав, выдає їх „на нашемъ областномъ языкъ“ або „на такомъ языкъ, какой у насъ въ употребленіи“.¹⁷

В р. 1866 Добрянський ведно з Раковским в Ужгороді заложыли *Общество св. Василия Великаго*. Основов ёго работы было: выдаваня і росшырёваня школьских учебників, освітніх публікацій, часописів і под. В році 1867 общество зачало в Ужгороді выдавати літературный часопис *Свѣтъ* (1867 – януар 1871) – першый славянський часопис адресований выключно підкарпатським Русинам.

Свѣтъ але надвязав на традицію „общерусского“ літературного языка. Наслідком того выликав неспокійность у чітателів і передлатителів, яких поступно зачав страчати.

Зачатком року 1868 часопис не мав ани 200 передлатителів, причім редакція на своє прожытя потребовала їх мати 410. Прічінов упадку очівісно був одступ од народной базы языка, о чім говорить отворене писмо чітателя, підписане псевдонімом „Верховинець“ у 1. чіслі 2. річника: „Публика наша желаетъ, чтобы писати ‚по нашему‘, безъ ‚цифрованных‘ словъ, без ‚московских‘ слоговъ, безъ ‚новых‘ выражений“.¹⁸

Зміны в языковій політиці редакція *Свѣта* не была способна зроби, а четвертым річником *Свѣтъ* заникнув. Місто нёго *Общество св. В. Великаго* (під редакціов священника Віктора Ѓебея) зачало выдавати тыжденник *Новый Свѣтъ* (януар 1871 – 1872) – подля граматіки Кіріла Сабова (1865), што значіло знову в російскім языку, але з наближінём к народному языку.¹⁹ По двох роках, кідь заникло *Общество св. В. Великаго* в р. 1872, і тот часопис перестав виходити.

На основі судьбы уведжєных періодік мож было чекати наступ новой эпохы культурно-народного возроджіня Русинів (од року 1871). В ній як противага радикальному русофілству ся формовала ідея самостатной народности Русинів і розвоя русиньского культурного і народного

жывота на базі народного языка. Тому цілю мали послужыти словники, котры поступно выдали Александер Митрак (1881, 1922), Ласло Чопей (1883) і Еміл Кубек (1906).

Послідню четверть XIX. ст. характерізовав упадок языковой культуры міджі Русинами як наслідок тиску мадярізації, який зачатком 70-х років ся снажив завести латиніку намісто кірілікы до учебників набоженства і набоженьской літературы. К тій ситуації ся на сторінках русофільского часопису *Листокъ* (1885 – 1903) высловив ёго видаватель Євгеній Фенцик у статі під назвов *Путаница въ нашей письменности*.²⁰ Вказав на факт, же русиньскы авторы не знають російський язык, зато вшыткы літературны творы Русинів суть „єднов великов языковов путаницёв“, у якій не видно ниякого языкового прогресу. Подля нёго, языковый прогрес мож досягнути лем тогды, кідь писатель ся тримле даякой нормы і дотримує платны правила правопису. Выходячі з традиції, Русинів і він вызывав, жебы за свій літературный язык прияли російський.

Наконець ся ціла ситуація розвинула інакше: в 3. річнику часопису *Листокъ* намісто стишків у російскім языку Є. Фенцик зачав публіковати русиньскы народны співанкы. Од року 1891 выдавать прилогу *Додатокъ к Листку*, язык котрой ся снажив приближыти народному языку Русинів. О тім, яку вагу мав тот русофільський часопис серед русиньской громады на переломі XIX. і XX. ст., говорить такый факт: в році 1902, кідь ёго редактор умер, *Листокъ* мав лем 25 передлатителів. То свідчіло о зослабліню позіцій русофілів у тогдышній русиньській громаді.

Паралелно з тым ся сформовала народна інтелігенція, котра вшыткы вопросы народного жывота, т. є.: вопрос літературного языка, народной ідентічности, культурной орьєнтації і т. д. хотіла рішати в згоді з народными потребами русиньской громады. Треба додати, же пробы завести російський язык як єдиный літературный про Русинів нігда не были общім явом ани на Підкарпатській Руси, ани в пряшівській области. Проти русофілам, ку котрым належав ай Николай Бескид, выступали, главно в послідніх десятках років XIX. ст. тзв. „народовці“,²¹ респ. русинофілы – Є. Сабов, Ю. Жатковіч, Я. Стрипський, М. Врabelь – підтримуючі ідею властного материньского языка і самостатного народа. В свой роботі ся заміряли на презентацію історії, фолклору, но главно языка містного жытельства. Надвязали на русинофільскы народовецькы погляды Л. Чопея з 80-х років XIX. ст. Часть той русиньской інтелігенції ся спочатку прияжно ставляла к українському літературному языку і процесу української еманціпації. Дакотры з них по 1. світовій войні дозріли к українській свідомости і міджі Русинами пропаговали українську языкову, культурну а часом і народну ідеологію. Але не стотожнёвали ся цалком з народными ідеалами своїх галичских братів-українофілів. Были але пересвідчены, же їх русиньска культура є самобытна і має богату історію.²²

Протилежны погляды на рішаня языкового вопросу Русинів резоновали на сторінках і далшых русиньских, але і мадярьских періодік. Наприклад, в мадярьскім тыжденнику *Kelet (Выход, 1888 – 1897)*, котрый виходив в Ужгороді про мадярьских і русиньских грекокатоликів, в ужгородь-

скім научно-освітнім тижденнику *Наука* (1897 – 1914, 1918 – 1922), в будапештському тижденнику *Недѣля* (1898 – 1919).

В дискусіях, окрем інших, виступали:

- **Ю. К. Жаткович**, який рекомендовав за літературний язык прияти найменше контамінований язиками сісідніх народів діалект Русинів Угорьска;²³
- подобный погляд опубліковав **Я. Стрипський** у русофільському тижденнику *Листокъ* – який рекомендовав охабити „мертвый літературный язык“ а вживати в ролі літературного языка живый язык; додав, же кідь Русины в Угорьску не хотятъ вступити до союзу з Галичов, ний на літературный язык підвышать фонетичный народный язык;²⁴
- сполурацовник тижденника **Kelet A. Волошин** заваровав Русинів в Угорьску „од страшной епідемії вікраїнізму і радикалізму, котрый ся в посліднім часі розміг і настолів неперерывный бой,“ і котрый ізолює Русинів од церкви і языка.²⁵

Тогочасны пробы Русинів кодифікувати самостатный літературный язык, як знаме, завершены не были. Причін было дакілько: комплікованы соціально-економічны, політичны і культурны условия, котры карпатським Русинам не доволили сформувати ся на модерный народ, і на то надвязуючі неприязны обставины, котры негати́вно впливали на лінгвістичны процеси і їх выслідкы.²⁶

За 70-річний період, т. є. од року 1848 до року 1918, народный живот Русинів предсі лем зазначів даякий прогрес. До року 1848 бівша часть підкарпатської інтелігенції з народного аспекту не была усвідомлена. В році 1918 бівша часть той інтелігенції ся стотожила з приналежностів к угорьському народу, а лем мала усвідомлена часть ся голосила к славянським народам. В періоді міджі тым проходив процес народного возроджіня, в котрім першы політичны і ідеологічны пункты народної ідеології і народного програму Русинів формулювали політик А. Добрянський і писатель А. Духновіч.

Народне возроджіня Русинів в правім змыслі слова ся могло зачати аж в новій політично-сполоченській ситуації по роспаді австро-угорьської монархії і по скінчіню 1. світової войны і зроді 1. ЧСР. Роки 1918 – 1945 мож характеризувати як період, в котрім мож было детално розробити русиньску народну ідеологію. Своє визначне місце в тій політичній ситуації мав і Николай Бескид як політик і общественный діятель, котрый був острым критіком підпори штатными органами українофільської лінії в новій ЧСР. На характерістіку ёго особи наконець собі доволиме зацітовати слова історіка С. Конечного, котрый найчастіше ся в своїх роботах вертатъ к особі Н. Бескида:

„Najvýraznejšou prednosťou N. A. Beskida ako národovca bola skutočnosť, že dokázal históriu využiť aj ako významný faktor národno-vedomovacieho procesu rusínskeho obyvateľstva bez toho, aby ju deformoval alebo falšoval... Dokázal totiž v dejinnom vývoji vždy nájsť taký fenomén alebo aspoň taký aspekt historického faktu, ktorý priamo alebo nepriamo dvíhal národné povedomie a prispieval k etnickej identifikácii Rusínov napriek tomu, že ešte bol takmer úplne zaodetý do šatu veľkoruskej koncepcie.“²⁷

ПОЗНАЧКЫ

1 * *This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-0689-12.*

Позерай Магочій, Павло Роберт - Поп, Иван: Бескид Никола. In: *Енциклопедія історії та культури карпатських русинів*. Укладачі Павло Роберт Магочій, Иван Поп. Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2010, с. 49-50; Бескид, Г. (Зост.): *Николай Бескид як субект і обект історіографії (Вибір із творчости і оцініня діятельства русиньского історіка)*. Пряшів: Русиньске культурно-освітне общество А. Духновіча, 2009.

2 Бескид, Гавриіл: Жывотна і творча путь Николая Бескида. In: Бескид, Гавриіл (Зост.): *Николай Бескид як субект і обект історіографії*, с. 17.

3 Магочі, Павел Роберт: *Русины на Словенську*. Пряшов: Русиньска оброда, 1994, с. 42.

4 Konečný, Stanislav: Historické dielo N. A. Beskyda v medzivojnovom období. In: Бескид, Гавриіл (Зост.): *Николай Бескид як субект і обект історіографії*, с. 152.

5 Бескид, Гавриіл: Жывотна і творча путь Николая Бескида. In: Бескид, Гавриіл (Зост.): *Николай Бескид як субект і обект історіографії*, с. 17.

6 Magocsi, Paul Robert: Rusínska jazyková otázka znova nastolená. In: Magocsi, Paul Robert (ed.): *A new Slavic Language is born. The Rusyn Literary Language of Slovakia / Zrodil sa nový slovanský jazyk. Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku*. New York: Columbia University Press, 1996, с. 15-40.

7 Magocsi, Paul Robert: *The Language Question among the Subcarpathian Rusyns*. Fairview, New Jersey: Carpatho-Rusyn Research Center, 1987.

8 Бескид, Гавриіл: Жывотна і творча путь Николая Бескида. In: Бескид, Гавриіл (Зост.): *Николай Бескид як субект і обект історіографії*, с. 6.

9 Чума, Андрій - Бондар, Андрій: *Українська школа на Закарпатті та Східній Словаччині (історичний нарис)*, ч. I. Пряшів: Науково-популярна бібліотека ЦК КСУТ, 1967, с. 110.

10 *Az Eperjesi Királyi Katholikus Főgimnázium. Értesítője az 1910 - 1911. Iskolai Évről. 1673 - 1911. Közéleti Dr. Tóth Sándor. Eperjes: Zavaczky-Könyvnyomda, 1911, с. 74-82.*

11 О одношійно Юлія Ставровского-Попрадова к Украинцям поз. Перени, Йосиф: *Из истории Закарпатских Украинцев (1849 - 1914)*. Будапешт, 1957, с. 101.

12 Сабов, Євменій: *Реч по случаю открытія памятника А. Духновича в В. Севлюше*. Ужгород, 1925, с. 34.

13 Гнатюк, Володимир: *Причинок до історії зносин галицьких і угорьських Русинів*. In: *Літературно-науковий вістник*, т. 7, Львів, 1899.

14 Ціт. подля Tichý, František: *Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi*. Praha: Orbis, 1938, с. 61.

15 Сабов, Євменій: *Реч по случаю открытія памятника А. Духновича в В. Севлюше*. Ужгород, 1925, с. 34.

16 Францев, Владимир А.: *Изъ истории борьбы за русский литературный языкъ въ Подкарпатской Руси въ половинѣ XIX ст.* Прага, 1931. Ціт. подля Tichý, František: *Vývoj...*, с. 65.

17 Тамже, с. 65.

18 Волошин, Августин: *О письменном языкеъ Подкарпатских Русинов*. Ужгород, 1921, с. 25.

19 Падяк, Валерій: *Ужгородський тижневик „Новый світ“ (1871 - 1872)*. Анотована бібліографія матеріалів та історичний нарис. Ужгород, 2006.

20 *Листокъ*, III, 5, 1887, с. 65-66.

21 Перени, Йосиф: *Изъ истории...*, с. 102-103.

22 Haraksim, Ľudovít: Rusofilstvo a ukrajínofilstvo Rusínov východného Slovenska a Zakarpatska na rozhraní 19. a 20. storočia. In: Kalavský, Michal - Priečko, Martin (eds.): *Súčasná prezentácia rusínskej identity (od akceptácie po emancipáciu)*. *Ethnologia Actualis Slovaca*, 5, Trnava, 2004, с. 26-41.

23 Ціт. подля Haraksim, Ľudovít: *Rusofilstvo a ukrajínofilstvo...*, с. 31. Переклад А. П.

24 Тамже, с. 34.

25 *Місяцеслов церковный 1909*. Ужгород, 1908. Ціт. подля Магочій, Павло Роберт: *Формування національної самосвідомості. Підкарпатська Русь (1848 - 1948)*. Ужгород, 1994, с. 214. Переклад А. П.

26 Konečný, Stanislav: Rusíni na Slovensku a vývoj otázky ich spi-

sovného jazyka. In: *Človek a spoločnosť. Štúdie a články*. www.saske.sk/cas/1-2000/konecny2.html.

27 Konečný, Stanislav: Historické dielo N. A. Beskyda v medzivojnovom období. In: Бескид, Гавриіл (Зост.): *Николай Бескид як субект і обект історіографії*, с. 152.

ЛІТЕРАТУРА

Az Eperjesi Királyi Katholikus Főgimnázium. *Értesítője az 1910 - 1911. Iskolai Évről. 1673 - 1911. Közléteszi* Dr. Tóth Sándor. Eperjes : Zavaczkú-Könyvnyomda, 1911, с. 74-82.

БЕСКИД, Гавриіл (Зост.): *Николай Бескид як субект і обект історіографії (Вибір із творчості і оцініня діяльства русиньского історіка)*. Пряшів: Русиньске культурно-освітне общество А. Духновіча, 2009.

HARAKSIM, Ludovít: Rusofilstvo a ukrajínofilstvo Rusínov východného Slovenska a Zakarpatska na rozhraní 19. a 20. storočia. In: KALAVSKÝ, Michal - PRIEČKO, Martin (eds.): *Súčasná prezentácia rusínskej identity (od akceptácie po emancipáciu)*. *Ethnologia Actualis Slovaca*, 5, Trnava, 2004, с. 26-41.

KONEČNÝ, Stanislav: Historické dielo N. A. Beskyda v medzivojnovom období. In: БЕСКИД, Гавриіл (Зост.): *Николай Бескид як субект і обект історіографії (Вибір із творчості і оцініня діяльства русиньского історіка)*. Пряшів: Русиньске культурно-освітне общество А. Духновіча, 2009, с. 150-152.

КОНЕЧНИ, Станіслав: Вклад Николая Бескида до выскуму історії Унії і Русинів в Угорьску 17. і 18. сторіча. In: БЕСКИД, Гавриіл (Зост.): *Николай Бескид як субект і обект історіографії (Вибір із творчості і оцініня діяльства русиньского історіка)*. Пряшів:

Русиньске культурно-освітне общество А. Духновіча, 2009, с. 145-149.

КОПОРОВА, Кветослава: Жизнь і діяльство Др. Н. Бескида в публіцистичі і научных публікаціях од року 1947, але главно по 1989 році. In: БЕСКИД, Гавриіл (Зост.): *Николай Бескид як субект і обект історіографії (Вибір із творчості і оцініня діяльства русиньского історіка)*. Пряшів: Русиньске культурно-освітне общество А. Духновіча, 2009, с. 104-109.

МАГОЧІЙ, Павло Роберт – ПОП, Іван: Бескид Никола. In: *Енциклопедія історії та культури карпатських русинів*. Укладачі Павло Роберт Магочий, Іван Поп. Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2010, с. 49-50.

МАГОЧИ, Павел Роберт: *Русины на Словенську*. Пряшов: Русиньска оброда, 1994.

ПАДЯК, Валерій: Літературно-критичны публікації Николая Бескида за життя і творы Ю. Ставровского-Попрадова як важный етап літературной канонізації карпаторуського поета. In: БЕСКИД, Гавриіл (Зост.): *Николай Бескид як субект і обект історіографії (Вибір із творчості і оцініня діяльства русиньского історіка)*. Пряшів: Русиньске культурно-освітне общество А. Духновіча, 2009, с. 138-141.

ШВОРЦ, Петер: Николай Бескид, ёго історичны роботы і їх вплив на діяльство русиньской політичной репрезентації. In: БЕСКИД, Гавриіл (Зост.): *Николай Бескид як субект і обект історіографії (Вибір із творчості і оцініня діяльства русиньского історіка)*. Пряшів: Русиньске культурно-освітне общество А. Духновіча, 2009, с. 124-129.

5/2017
РУСИН

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, член Выбору про народностны меншыны і етнічны группы, Словакія

На народностны школы піде векшыи коефіціент

В Братіславі 19-го септембра 2017-го року проходило в просторах Уряду Влады Словацькой републікы вже XXVI. засіданя Выбору про народностны меншыны і етнічны группы, порадного органу Рады влады Словацькой републікы про людьскы права, народностны меншыны і родову рівность. В рамках засіданя ся діскутовало о восьмох пунктах програму, міджі іншым і о народностнім школстві ці функціонованю навовыникнутого Фонду про підпору культуры народностных меншын, під котрый перейде фінанцованя меншыновой культуры од 2018-го року.

На меншыновы школы веце грошей

Як были іноформованы представительков Міністерства школства, науки, баданя і шпорту членове народностного выбору, од нового року бы мали прийти позітивны

зміны у фінанцованю школ, в котрых є навчалным языком язык народностной меншыны, або в котрых ся учить язык народностной меншыны.

Покля дотеперь був коефіціент державной дотації про школу з навчалным

языком народностной меншыны на єдного школяря 108 процент у порівнянню з дотаціов про школы з навчалным языком словацькым, **од нового календарного рока бы мав быти коефіцієнт 113 процент.** Поліпшать собі і школы з навчанєм языка народностной меншыны. Покля по остатніх легіслатівных змінах тоты школы, де ся лем учіть язык меншыны, но навчалным языком є язык словацькый, не діставали жаден высшый коефіцієнт, **од януара 2018 бы знова мали мати тоты школы выгоду у формі 104-процентного коефіцієнту в порівнянню зо словацькыма школами.**

Членове выбору были далше інформованы, же міністерство выпрацовало і схвалило два навчалны рамковы планы про школы з навчанєм языка народностной мешныны, далше навчалный план про дітей з вадами розвитку, котры ходять до школ із навчалным языком народностной меншыны і рамковы навчалны планы про штири і вісемрічны гімназії з навчалным языком народностной меншыны.

Директор представив фонд

На засіданя выбору пришов і директор нововыникнутого Фонду про підпору культуры народностных меншын Норберт Молнар. Інформовав о тім, што ся затля подарило зробити фонду і якы будуть найблизшы крокы до того, жебы од януара 2018 могла контінуално продовжовати підпора народностной культуры під нововереиноправнов інштитуціов.

Уж в першій половині октобра 2017 будуть проходити вольбы, в котрых будуть реєстрованы волителі в Братіславі выберати, ці хотять про свою меншыну три одборны рады, котры будуть оцінєвати проекты за окремы области культуры, або єдну, котра буде оцінєвати вшыткы поданы проекты. Кажда єдна рада має подля закона пятєх членів, трєми суть выбераны волителями меншыны, двох номінує директор фонду. Як інформовав на засіданю, двох своїх номінантів до каждой рады хоче директор выберати на основі їх фаховости і на основі того, жебы были членами той котрой народностной меншыны.

По вольбах хоче директор фонду до 31-го октобра 2017 выменовати Справну раду фонду, в котрій буде мати каждая єдна із 13-єх державов узнаных меншын свого представителя. Справна рада бы мала мати своє перше засіданя до 15-го новембра і **вызвы на подаваня проектів на рік 2018 бы мали быти выголошены до кінця децембра.**

Русины мають 50 волителів

Выберати членів одборных рад можуть подля закона тоты волителі (організації), котры ся в становленім терміні реєстровали. Єдным із умовій было, як ся пише в законі о фондї, же організація ся має доказательно ангажовати в народностнім животі меншыны, за котру хоче голосовати, іншак не може быти реєстрована як волитель той меншыны.

За русиньску меншыну было реєстрованых 50 волителів (організацій), котры мають право іти голосовати. Векшый рахунок волителів

мали уж лем Ромове і Мадяры. Як інформовав директор фонду Норберт Молнар, правдивость того, ці ся вшыткы зареєстрованы ангажують в народностнім животі своєї меншыны, овірєвали лем на основі честных выголошінь жадателів о реєстрацію. **Русиньску меншыну чекають вольбы 12-го октобра 2017-го року в просторах мадярьского танечного театру Ifjú Szívek в Братіславі.** Іщі перед тым бы спискы реєстрованых волителів за каждую меншыну мали быти публікованы.

Меншыны суть неспокойны

Членове народностных меншын продіскутовали і сучасный дотачный програм – Культура народностных меншын 2017, з котрого суть черпаны грошы на народностну культуру тот рік. Із причіны різных легіслатівных обовязків і бірокрації дішло до стану, же многы народностны організації іщі ани в септембрї не мають на своїх банковых рахунках грошы на проекты, котры ім были схвалены зачатком рока. Хорватська меншына, котра має річний розрахунок 70 тисяч євро, мала в день засіданя выплачены проекты іщі лем за 6 тисяч.

Русиньска народностна меншына мать із своїх высше 340 тисяч євр признаных на тогорічны проекты, выплачены проекты в сумі коло 83 тисяч. Остаток проектів чекать на підписы ці уж з боку жадателів, або державных урядів, котры іщі все контролюють проекты. У 83-єх тисячах, котры суть уж выплачены, не суть іщі найвекшы проекты, як є двойтыжденник НН інфо Русин – Народны новинкы Русинів Словакії або радіо русин ФМ, значіть проекты, котры контінуално функціонують почас цілого рока од януара аж до децембра. Но такы самы проблемы мають тот рік і далшы меншыны.

В тім ділі председа выбору, котрым є уповномочений Влады Словацькой републікы про народностны меншыны і етнічны группы Ласло Буковський, **повів, же буде треба зробити робочу групу, котра выпрацує пропозицію про Міністерство фінанцій Словацькой републікы, жебы были народностны організації выняты із платной легіслативы, під яков суть днесь ведно із бізнесовыма фірмами, іншак єднака бірокрація, яка ся діє тот рік першыраз, чекать культуру народностей каждый рік, і ніч на тім не змінить ани то, же культура буде од далшого рока фінанцована з нововыникнутого фонду.**

Членове выбору за меншыны наприк тому, же были согласны з вытворінєм такой группы і рішінєм ситуації до будущности, хотіли прияти резолюцію, котров бы свою неспокойность зо сучасным ставом выразили. **Выбор так заголосовав за резолюцію, в котрій ся пише, же меншыны повторно выражають неспокойность із наставлінєм умовій выплачаня фінанчных средств у дотачнім програмі Культура народностных меншын 2017 і апелують на компетентны державны органы, жебы своїм приступом помагали поступу при підписованю контрактів.** Єдночасно выбор резолюцієв апеловав на компетентны органы, жебы інтерпелация закона о державній помочі была в згоді з міджінародныма обовязками Словацькой републікы в области всокочіня, підпору і розвитку народностных меншын.

Жрідло фотографії Уряду влады СР: таріо.net

Середньовічний карпаторусинський штат: Факт ці выдумка?

5/2017
РУСИН

• Соха краля Штефана у Будапешті.

Обмежена документація потверджує северну угорську граніцю на зачатку середньовіччя, ані тої о території, котра не належала нікому, не одраділа академіків коло шпекуляцій о тім, што ся на тій території одбыло в давных часах. Много повідань о карпаторусинях вже од пізнього 18-го стороча говорить о незалежнім русиньскім князівстві, званім *Marchia Ruthenorum* або Русиньска марка, котре мало ествовати на зачатку XI. стороча. Суть доказы, же такій цілок досправды ествовав?

Дакотры історіци твердят, же першый угорський краль Штефан (пановав в роках 1000 – 1038) собі од Франьской імперії пожычів адміністративный концепт марки, респ. погранічного воеводства. Така марка была гранічнов територіов із найдалекішым досягом франьской влады і была часто названа подля народа або регіону, з котрым, правда, была в сусідстві, но був за граніцями Франьской імперії, як наприклад Лужіцькосербска марка, Выходна марка (будуча Австрія) ці Фріулска марка.

Науковці, діючи в XIX. сторочу обявили терміны *dux Ruizorum* і *Marchia Ruthenorum* – каждый із них споминать ся в середньовічных документах, походжаючих із Німецька і Австрії. Усудили, же названя *dux Ruizorum*, значуче руського князя, котре ся появило в записі Гіл-

десеймской кронікы (*Annales Hildesheimensis*) з року 1031, схосновав краль Штефан про свого сына Емеріха/Імріха. Австрійський історік Герман Бідерманн, котрый написав єдну із першых історій карпаторусинів (рр. 1862 – 1867) усудив, же термін *Marchia Ruthenorum*, котрый ся появи в кінцём XII. століття в біографії салзбургского єпископа (*Vita Chunradi archiepiscopi Salzburgensis*), односив ся на територію десь на периферії Угорьска, о котрій єпископ Конрад чув почас своєї місії до той країны в році 1131. Із тых двох окремых текстів усудили двома академіци на зачатку XX. століття, Українець Михайло Грушевський і Чех Вацлав Халоупецький, же назва зо зачатку XI. століття, повязана із Імріхом, є бізовно виводжена од єго споїня з територіев званов *Marchia Ruthenorum*, Руська марка (*rutenische Mark*) або Руська земля (Руська крайня), наперек тому, же ніхто не знав, де ся находила. Вже з тій названя дало бы ся усудити, же Руська марка бы ся мала находити десь близко выходной граніці Угорьска коло Галичского князівства. Шпекулує ся, же може могла быти близко Карпаторусиньской Руси (на северовыход од Бігорьской области коло Сатмару в днешній Румунії) або (докінця іщі ліпше про патріотічных авторів), же ся перекрывала із сучасным Закарпатєм, што бы значило, же бы была „першым карпаторусиньскім штатным цілком“.

Хоць дакотры середньовіччя угорьскы жрідла пишуть о гранічных областях як о марках, то то мало, што знаме, не назначує, же штруктуров ся марки не одрізняли од інших областей в сердці кралівства і не были подобны сістемі марок у Франьській імперії. І што ся тыкать титулу Емеріха/Імріха, сына краля Штефана, *dux Ruizorum*, тот ся появи в єдинім жрідлі з року 1131. Вшиткы остатні записы, включно тестаменту (*Admonitio*) самого краля Штефана, хосновали термін *dux* без будьякого іншого придавника.

Є правдов, же угорьскы наслідники краля Штефана собі часто їдали озброєных дворянів із Київской Руси, котры служыли як кралевскы варташы – *Rutheni Regia Majestatis*, як ся їм говорило в тогочасных жрідлах. То пояснює, чого ествовало дакілько названь Руси, котры ся аж до днешнього дня всокотили в поводу Дунаю далеко од Карпаторусиньской Руси. Суть виводжены од притомности тых кралевскых руськых варташів, котры служыли на краю втогдышньої угорьской імперії і котры ту як ветераны кралевскых служб мали дозволено усадити ся навсе. Міджі такы місця належать *Oroszvár/Oroszfalva/Rusovce* (коло сучасной Братіславы цілком на югозападї Словакії) і *Nagyoroszi* (на север од Вацу, де ся скручать ріка Дунай в сучаснім Мадарьску).

Значить, наконець не ествое доказ, же *Marchia Ruthenorum*/ Руська крайня і її руськы князі вобще ествовали.

Статю протлумачів Петро Медвідь із книжки Paul Robert Magocsi: *Chrbtom k horám. Dejiny Karpatskej Rusi a karpatských Rusínov*. Публіковано із доволінєм автора книжки.

Адолф Добрянський, визначний репрезентант Русинів 19. стороча (3)

Адолф Добрянський – председа Общества св. Йоана Крестителя

В сентябрь 1968 у Пряшові заложыв канонік греко-католицького епископства **Александр Духнович** Общество св. Йоана Крестителя. Ініціатором створіння такого общества быв грекопатолицький русинський священник **Александр Павлович**. Задачов общества была выхова русиньской молодежи і підпора русиньской літературы. Подкровительство над тым обществом перевзяв греко-католицький пряшівський епископ **Осиф Гаганець**. За першого председу Общества св. Йоана Крестителя быв зволений **Адолф Добрянський**, котрый був і особно притомный на першім засіданю общества **11. октобра 1862**. Заступцём председы общества ся став **Антоній Рубій**, секретарь Кралёвского уряду в Будапешті. Кідь ся цісарь **Франтішек Йозеф I** дізнав о взнику общества, даровав му 5 тисяч златых. Зато ведежіня общества на своїм другім засіданю **30. юла 1963**, выбрало групу делеганів, котра бы під вешчнём Адолфа Добрянського особно подяковала цісарёви за ёго щедрый дар. Уж о два роки пізніше Общество св. Йоана Крестителя мало 114 закладаючих і 300 рядных членів. Общество підпорвало выдаваня русиньской літературы і росшырєваня русиньского школства. Уж у школьскім році 1863/1864 створили выховну інституцію і она прияла пятёх хлопців із найбіднішых родин, котры мали можность штудовати бесплатно. Пізніше общество дало побудовати інтернат під назвов **Алумнеум**, із книжніцёв про русиньских студентів. В році 1867 vznikла **Надація Александра Духновича**, котра підпорвала талантованых, але і бідных русиньских студентів.

Членами общества были нелем визначны русиньскы будителі, священници, учітелі і канторы, але і російський славіста **Владимір Ламанський**. Общество фінанчно підпорили і словацькы народовці, і культурны діятелі – **Богуміл Носак Незабудов**, **Вільям Павліні-Тот**, **Ян Францісці**, але і піджупан Шарішской жупы **Ян Моравчик**, генералный прокуратор пряшівского суду **Ян Главач** і далшы. Общество св. Йоана Крестителя утримовало контакты і з Матіцёв словацьков.

Членство Адолфа Добрянського, котрого мено ся ставало девізов міджі підкарпатськыма Русинами, придадо престиж Обществу св. Йоана Крестителя в Пряшові і пізніше і Обществу св. Василя Великого в Ужгороді.

Адолф Добрянський – председа Общества св. Василя Великого

В році 1866 выникло в Ужгороді, подля прикладу пряшівского Общества св. Йоана Крестителя, **Общество св. Василя Великого**. Общество ся занимало задачов выдаваня русиньской літературы і духовно-моралнов освітов

· ROK ADOLFA DOBRIANSKEHO ·

выходных зєдноченых католиків. **1. новембра 1866 в Ужгороді** на першім засіданю новозникнувшого греко-католицького Общества св. Василя Великого був зволюений за першого председу **Адолф Добрянський**. Хоць сам на тім засіданю не був притомный, але уж допереду послав поздравне писмо, в котрім, в припаді ёго звоління, дає згоду з приятём функції председы. Єдночасно послав і штири штатны довгописы в ціні 50 австрійских златых, котры даровав про потреби общества.

Кідьже А. Добрянський ся здержовав главно у Відні, душов Общества св. Василя Великого ся став сполупредседа **Ян Раковский**. Добрянський з Раковским были у председництві общества до року **1871**. В році **1867** зачало общество выдавати першы русиньскы новинкы **„Свѣтъ“ (Svetlo)** і свій першы літературный річник **„Мѣсяцословъ“ (Kalendarár)**. **Выдав і брожуру з программом вытворіння тзв. Австрійской Руси, котра выкликала остру критіку в мадярьских владных колах.**

Од року **1969** зачав мукачовський греко-католицький епископ Штефан Панковіч обвинєвати Общество св. Василя Великого, же ся мішать до політики, не выдає мадярьскы книжки, шырить русофілство і є мало проникнуте католицьким учінём. Епископ Панковіч робив вшытко про то, жебы був А. Добрянський одкликаны з председництва общества. Наконєць ся так стало на **шестім засіданю общества в році 1971**.

Кідьже Русины у 19. сторочу не мали іщі кодифікованый язык, А. Добрянський давав на першы план і просаджовав російський язык. Російський язык ся так став на істый період літературным языком Русинів. Новинкы **„Свѣтъ“** были з боку неприятелів критізованы за шыріння русофільских поглядів. Зато по вышмаріню А. Добрянського із председництва Общества св. Василя Великого зачало почас двох років выдавати умірненішы новинкы **„Новый Свѣт“ (Nové Svetlo)**. А од **1873 року** новинкы

зачали виходити під нових назв „Карпатъ“. Тоты уж промадярьскы орьєнтованы новинкы виходили аж до року **1886**.

В році **1971** зачали в Ужгороді виходити опозічны ілюстрованы новинкы під назв *Сова*, котры продовжували у пропагованю думок новинок „*Свѣтъ*“. Редактором був молодый гімназіалный учітель **Віктор Кімак**. Новинкы виходили як двойтыжденник і были писаны в сатірістичнім дусі. Затоже переважно критізували промадярьскы орьєнтованого епіскопа Штефана Панковіча і ёго прихыленців, по пятім числі новинкы были заказаны.

Добрянський і словацькы народовці

В часі, кідь А. Добрянський штудовав у Банській Бістріці, спознав ся з представителями словацького возроджіння і ведно з нима бранив їх жадости. Ёго особными приятелями были **Гурбан, Радліньскый, Шкултеті, Дакснер, Францісці, Павліні-Тот** і іншы.

В 40. роках 19. стороча Добрянський був тісно звязаний з народовцями так, же го Словаці поважовали за свого чоловіка і часто му веновали і звышену позорность в словацькій пресі.

Добрянський і кідь робив у Будині, утримовав інтензивны контакты із словацькыма народовцями. Належав міджі тых, што приправили видаваня „*Pešťbudínských vedomostí*“ і приспів на кавцію про їх ліценцію. **Визначнов міров поміг взнику Матіці словацькой** і як єдиный несловацькой народности ся став членом ей выбору. **Цісарь Франтішек Йозеф І. схвалив Матіцю словацьку 21. августа 1862.** А. Добрянський є записаний на восьмім місцю міджі членами Матіці словацькой. Ёго брат Корнелій Добрянський є на сімдесятім першім місцю, в тім часі був піджупаном в Мараморешкым Сіреті.

Великым приятелём Адолфа Добрянського і Віктора Добрянського був словацькый писатель і римскокатолицькый священник **Йонаш Заборьскый** (1812 – 1876). В „*Slovenských novinách*“ у 1850 році оцінили їх заслугы в ужгородьскім діштрікті. Заборьскый мав натілько в почливости Адолфа Добрянського, же му докінця присвятив і стих під назв „*Dobránskému*“, котрый вышов у поетічнім зборнику „*Žehry*“, выданім у Відні в 1851 році. Йонаш Заборьскый ся живо інтересовав о політичне діятельство А. Добрянського. У „*Pešťbudínských vedomostiach*“ з року 1861 інформовав читателів, які проходять передволебны агітації і яких противників має Адолф Добрянський.

Атентаты на нежелану особу

А. Добрянський був уж в револучных роках нежеланов особов в мадярьскых владных колах. Неприятелі ся го намагали зліквідовати нелем спохыбнёванём ёго посланецького мандату, але і смертєв.

Про свою народну, культурну і політичну одвагу грозив Добрянську дакілько разів атентат. В році **1868**, кідь був посланцём, одного дня ся А. Добрянський проходив по Будапешті, кідь ту нараз дахто на него выстрілив. Куля го тісно минула і він ся втечов захранив од атентатника. Далшый атентат ся одбыв в році 1870, кідь був Добрянський в Ужгороді на засіданю Общества св. Ва-

силія Великого. По засіданю недалеко Ужгорода двома наяты хлопи напали коч і в думці, же внутрі є Добрянський, зачали того, што ся віз, бити по голові. Кідь пришли на то, же то не є А. Добрянський, спуджали ся і втекли. В реалности ішло о 22-річного Добрянського сына Мірослава, котрого перед смертелным поранінем захранила велика шапка, котру мав на голові. Раны, котры дістав сын Мірослав, могли быти про тогды 53-річного Адолфа Добрянського смертелны. По атентаті ся А. Добрянський утяг до Чертіжного, а сын Мірослав втік до Росії.

Жылот Адолфа Добрянського в Чертіжнім

В році **1968** А. Добрянський купив од Сірмаєвців село Чертіжне з ёго прилеглим хотарём і лісом. Ціна цілого маєтку была 25 тисяч златых. В році **1869** одышов з Відня і пришов на Горный Земплін – до Чертіжного. Зачав ся занимати господарінём і приправов своїх політичных работ на опублікованя. Хоць господарьскый маєток у Чертіжнім був занедбаний і дакотры люде іщі орали з деревяным плугом, предці го то не одраджовало. Дав привести желізны плугы і научів людей ліпше обробляти землю. Над селом дав высадити прекрасный овоциновый сад і селянам высвітлив, як щіпити овоциновы стромы. Наїмав пчоляря, котрый ся старав о ёго пчолы. Снажив ся, жебы ся звышыло годованя худобы, зато куповав племінных быків аж із Швейцарії. У неділю людем не доволёвав робити.

Окрему старостливість присвятив вихові сільскых дітей. Про містну школу забезпечовав задарьмо книжки і школьскы потреби. Дав створити велику книжницю, переважно з російсков літературов. Кідь в Чертіжнім в році **1879** вмер священник **Михал Бескид**, забезпечив про парафію еднако одданого народовця, священника **Юлія Ставровского-Попрадова**.

А. Добрянський мав, окрем Чертіжного, куплены землі і в Дрічній, Прикрій, Габурі і Сухім при Михалівцях. Маєток в Габурі купив про свого брата **Корнелія**, котрый вмер в році **1908** у віку 85 років, а тыж є похований на цінтерю в Чертіжнім.

К А. Добрянському до Чертіжного приходило много визначных російскых і словацькых народовців. Ту го были навщівити **Светозар Гурбан-Ваяньскый і Йозеф Шкултеті. Добрянський в Чертіжнім жив у роках 1869 аж 1880.**

Загранічны путованя Адолфа Добрянського

А. Добрянський почас свого жывота много путовав. Перекрочів і граніці своєї отчизны і навщівив Росію. З руськым царём **Александром II.** ся стрітив двараз. Першыраз в році **1867** ведно з іншыма русиньскыма діятелями а другыраз в році **1875**. Было то тісно перед зачатком російско-турськой войны. На другу стрічу з царём був А. Добрянський особно покликаний. Царь Александр II. позвав Добрянського до російского Петрограду як одборника на славянську політику, бо хотів знати ёго погляды на балканьскых Славянів. Царь хотів знати тыж, який є погляд Добрянського на болгарське повстаня. Добрянський, окрем іншого, предложив

царёви пропозицію, жебы дав часть польской країны Австрії на выміну за Підкарпатську Русь, Галич і Буковину. Тот план Добрянського ся винов австрійских міністрів не зреалізовав. Пізніше, в році **1881**, то было запрічінене і підозрінём і судным процесом одностно того, же Добрянський хотів Австрію запродати Росії.

Адолф Добрянський в році **1875** представив царёви Александрови II. книжку „*Поэзия Славян*“, в котрій были публікованы і стихи нашого русиньского поэта Александра Павловича. Царя тоты стихи заінтересовали, а кідь ся од Добрянського дізнав о Павловичовій залюбі курити піпку, послав му красну царську піпку.

Всягды, де Добрянський був, ці в Петрограді, або в Москві, привітали го щіро. Раз му російскы селянскы даровали стріберну ложку, зроблену подля прикладу російской народной ложки. Тот дарунок собі доніс домів до Чертіжного.

З царём **Александром III.** ся Добрянський стрітив в році **1883**. Стрїчу выбавив російський історік Победоносцев. До Петрограду пришов тайно через Німецько і домів ся вернув через Москву і Київ.

Добрянський в суднім процесі

Адолф Добрянський в **70. роках 19. стороча** почас свого перебуваня у Чертіжнім, заміряв ся на сполупрацу з галичскыма Русинами. У Львові собі добрі на него памятали іщі з револучных років **1848**, кідь пропонував зъєдинити галичских і підкарпатских Русинів до єдного воеводства. А. Добрянський ся в **1881** році перестіговав до Львова, де зачас сполупрацювати з галичскыма народовцями. Добрянського і ёго дівку Ольгу, котра ся оддала за Росіяна **Емануїла Грабаря**, як і дакілько львівских народовців, обвинили в **1882** році з панславизму і зрады отчизны, поставили їх перед суд, але обвинія ім не доказали і мусили їх пропустити.

Цілый судный процес був выконштруований і заміряный главно на дівку А. Добрянського Ольгу. Угорьскы уряды ю найперше означили за русофілку і довше за нёв слідили у роднім селі Добрянського, у Чертіжнім. І наперек строгой контролі ся ей подарило одвести діти до Росії за мужем, котрый ся тыж став нежеланым про ёго політичне діятельство в угорьскім сеймі. Наконєць угорьскы уряды, на челі з міністерьскым председом Коломаном Тісом выдали на них приказ на арештованя. Ведно з нёв заперли і ей отця Адолфа Добрянського і перед суд поставили іщі далшых девятёх обжалованых (**Марков, Площанський, Іван і Владимир Наумовичовы, Огоновський, Трембіцький, Нічай, Спундер і Залушський**). Вшытких обвинили з того, же мали приправеный план, як одторгнути Галич, Буковину і северне Угорьско. А. Добрянський був цілых 6 місяців у вышетрочачім арешті.

Суд ся одбыв у днях **од 12. юна до 29. юла 1882**. Кідь А. Добрянському прочітали жалобу, выкоштруовану угорьскым міністерьскым председом Тісом, був у ній овиненый із зрады отчизны. Обжалованый ся бранив словами: „*Тіса був скоріше зрадцём Угорьска, бо я єм був свідком, як під Вілагошом понукнув угорьску коруну російскому царёви.*“ Наконєць був А. Добрянський по голосованю судного трібуналу ослободжений, кідь із дванадцятёх членів трібуналу єднадцять голосовало за ёго невину.

Інтересный є факт, же хочь судный процес проходив у языку польскім і російскім, А. Добрянський зо своіма обгаёбами выступав по німецькы.

Тот судный процес ся став можетым наслідованішым в данім періоді, бо судництво было в руках Мадярів а ціла Европа могла відіти їх тенденчность і несправодливость. Ціла подія скінчила наконєць великым фіяском і Ольга ся рішыла навсе охабити територію Угорьска і одыйти до Москвы.

Подобно А. Добрянський одышов із Львова до Відні. Сын Ольги Граебарёвой **Ігор** ся став пізніше визначным малярём, котрый написав першу комплексну історію російского уменя і став ся председом Третьяковской галерії.

Пужыта літэратура

- Місяцословъ на 1864 год для Руссиновъ краины Угорскія, Ужгород, 1863, с. 65-66.
- Konečný S.: Kapitoly z histórie Rusínov na Slovensku v kontexte rozvoja karpatských Rusínov od najstarších čias, Prešov, 2009, s. 86-87.
- Бескид Н.: А. В. Духнович, In. Карпатскій світъ № 10, Ужгород, 1929, с. 709.
- Місяцословъ на 1867 годи издан Обществом св. Василя Великаго, Ужгород, 1866, с. 76-77.
- Гаджега Ю.: Історія Общества св. Василя Великаго, Ужгород, 1925, с. 44.
- Силвай И.: Избранные произведения, Ужгород, 1957, с. 363-365.
- Sekey M.: Životopis A. I. Dobrianskeho, Košice, 1928, s. 10, 66-67, 76, 77, 78-79.
- Lavrinčová M.: In. Podkarpatská Rus č. 1/2012, Praha, 2012, s. 7.
- Sokol 1862, č. 11 a 12, s. 393, 439 a 480.
- Štraus F., Jonnáš Záborský a Ukrajinci, In. Науковий збірник МУК у Свиднику, Prešov, 1985, s. 147-153.
- Стенографическій отчетъ изъ судовой росправы по ділу Ольги Грабарь и товаришей, Львов, 1882, с. 335-364, 338, 339.
- Федор П. С.: Краткый очеркъ діятельности А. I. Добрянскаго, Ужгород, 1926, с. 8, 17.
- Карпатскій світъ, Ужгород, 1929, с. 467.
- Письма Победоносцева к Александру III, Том I., Москва, 1926, с. 9, 35.
- Избранные произведения, Александр Павлович, Пряшев, 1955, с. 477.

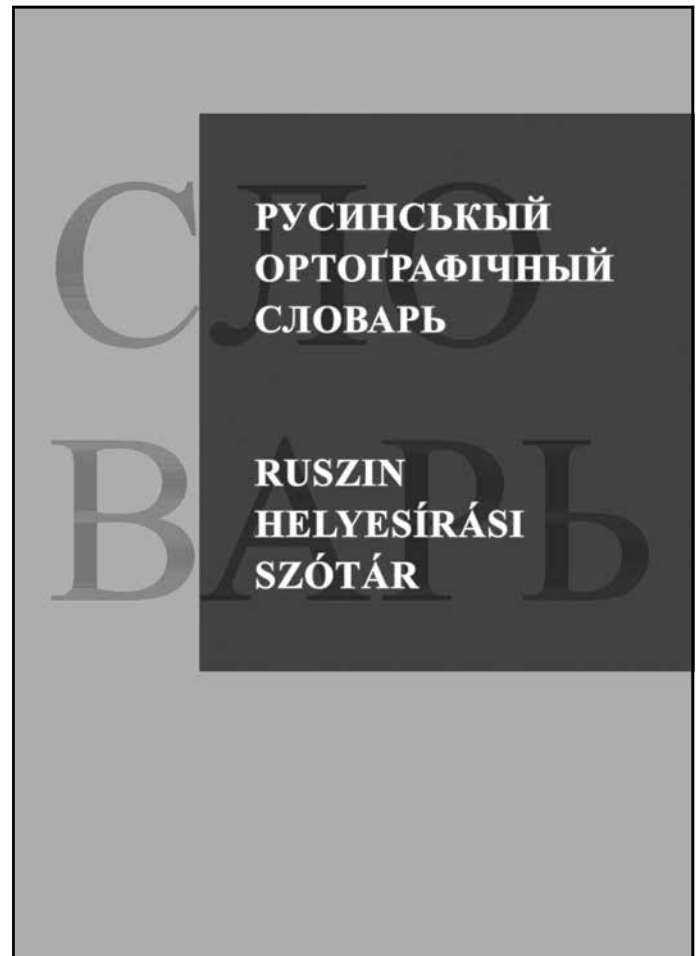
У Мадярьску вышов „Русинський ортографічний словарь (з граматичныма таблами)“

Є про нас великов радостёв, же в Мадярьску в тых днях вышов „Русинський ортографічний словарь (з граматичныма таблами)“, котрого zostavitelём є знамый лінгвіста Михаил Капраль. Тот словник вышов під редакціов М. Капралю, але ёго сполупрацовниками были Ирина Скіба і Ирина Воринка. Языковым редактором є М. Капраль, а дїзайн обалкы зробили: Андрій Ілько і Андрій Манайло. Словник выдали: Цілодержавна русиньска самосправа і Научный інштїтут Антонія Годинкы. Одповідным редактором є Віктор Крамаренко. А виданя словника підпорили і Міністерство людських засоб, як і посланкыня Русинів у мадярьскім парламенті Віра Гіріц.

ОД СОСТАВИТЕЛЯ
ПРОФ. ДР. МИХАИЛА КАПРАЛЯ, К. Н.

(Публікуєме в оригіналі – мадярьскім
варіанті русиньского языка).

Каждый ко возьме до рук дакой русиньской вуданя у нашу отцюзнині за послідні двадцять рокув, прийде ку єдному – хыбить нам языкова норма. Мож много и довго говорити за того, котрых діалектув ся маєме тримати, як маєме писати вадь вуговорёвати конкретні слова, айбо майважное и майактуальное у сёму процесі є кунцёва кодифікація літературного языка, то значить фіксуваня и подалшое слідованя єдиным языковым нормам, котрі суть мусайні як про каждую културну сполность у цілови, так и про каждого індівідуума у нюй. Прийшов час и про мадярьских Русинув стати до шора цивілізованих народув. Словарь русиньских слов и граматичні таблы-мінты ку нёму, котрі суть обявлені у сьом выданю (змінёваня поєдних субстантивув, адъєктивув, нумералій, прономін и вербума), мавуть помочи каждому, ко пише вадь говорить днесь по русиньскы. Маєме честовати материньску бесіду, айбо мусиме виробляти и сполні нормы справованя меже людьми, тримати у тому числі и тверді языкові традиції. Сякый путь пройшли сперед нами наші братя Русины у сосідніх державох. Первыма ищи у пережуй Югославїі йсе зробили бачванці, пузднійше, уже у наш час, обывателі Словакії и Польщы, котрі хоснують зафіксовані у граматикох и словарёх языкові нормы. Їх опыт пудказує, же сесь процес не є єдномоментным и кунцёвым. Язык ся розвивать уєдно из сполностёв, котруй служыть. Сї зміны фурт мож фіксувати у спеціальной літературі, котра буде вуходжовати в будучности. А теперь куртоє слово за минулость. Чом ся так стало, же мадярьскі Русины у XXI столітю кодифікують (узаконёвуть) свою властну языкову норму? Нараз яло уповісти, не зато, же не памнятавуть свою дідузнину. Русиньска література має свою довгу історію. На нашу гадку, майуспішна языкова норма была прийнята ипен у Мадярьщині 1941. рока Иваном Гарайдов у керетох 6 функціонованя Пудкарпатського Общества Наук¹. Лем час укаже, ци не было хыбов світового русинства розыйти ся по днешніх „національных кварталёх“, виробити и дале пак хосновати властну языкову норму у каждой

окремуй державі, де бывавуть Русины. По баршунёвых революціёх кунця пережого столітя, на зачатку модерного ренесанса русиньскуй світоуй сполности ищи на Первум конгресови русиньского языка 1992. рока у словацьких Бардеёвських Купелёх ипен сякой рішеня было прийнятой. По тому, як наші сосідове зачали формувати свої літературні языки на базі властных локальных діалектув (на розділ од граматикы Ивана Гарайды, котра языково де- факто зъєдіняла ушыткых Русинув), нам, мадярьским Русинам не лишыло ся нич иного, ги виробити властні языкові нормы. Апробація писемного варіанта модерного русиньского літературного языка одбыла ся на сторонох новинкы „Русинський Світ“ од 2011.

рока. Замерькуєме, же не є йся книга первов у шорі нормувучых наш язык. Переже увиділи світло світа русинська конверзація Віры Гіріц², букварь про майменшых Маріанны Лявинец³. Паралелно сѣму вуданю пудготовлені Наталієв Байсов, Марієв Заяковськов Барнане і Габрієлов Гіріц учебники про школашув первых клас⁴.

ЛІТЕРАТУРА

1 Граматика руського языка. Составивъ: Иванъ Гарайда. Выданя Подкарпатского Общества Наукъ. Унгварь: Книгопечатня Юлія Фельдешія, 1941.

2 Гіріц Віра: Русинська конверзація. Пуд ред. Михаила Капраля. Aszód, 2010.

3 Лявинец Маріанна А.: Русинський букварь про школашув Мадярцины. Пуд редакцієв М. Капраля. Budapest, 2011

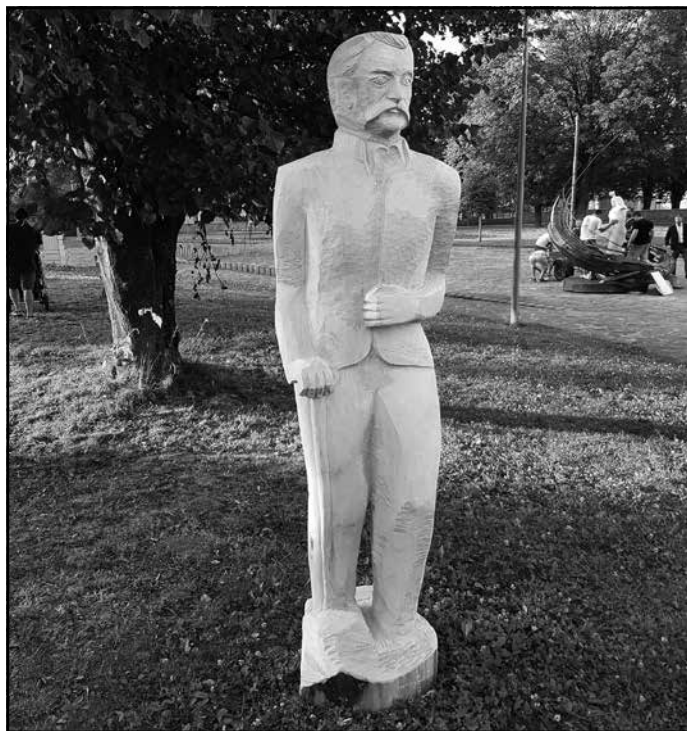
4 Байса Наталія: Наш материнський язык. Читанка про I. класу. Budapest: Croatica, 2015; Наш материнський язык. Робочый зошит про I. класу. Budapest: Croatica, 2015; Наш материнський язык. Читанка про II. класу. Budapest: Croatica, 2015; Наш материнський язык. Робочый зошит про II. класу. Budapest: Croatica, 2015; Заяковська Барнане Марія – Гіріц Габрієла: Народопис. Учебник русинського народописа про ученикув I.–IV. класы. Budapest: Croatica, 2015

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, Радіо ЛЕМ.фм

Добрянський має нову деревяну соху

В днях 17-го аж 22-го юла 2017-го року проходив у Зборові, в окресі Бардеєв, 4-ый річник Деревосохарьского сімпозія, котрого головным організатором є Обчаньске здружіня ШОК – шпорт, освіта, культура (*O. z. Šok – šport, osveta, kultúra*). Почас нецілого тыждня вісем сохарів у Парку Шередія в Зборові, перед Культурным домом, робило на шестѣх сохах. В суботу, 22-го юла, проходила во вечерных годинах святочна вернісаж свіжих творів.

В рамках той акції так выникли деревяны сохы (в єднім припаді в комбінації з металом) Андрея Будіша, Драка – сімболу села Зборов, Ракоціовой алеї стовкы лип, Святого Егідія і Великоморавского памятного стовпа.

Сімпозій приніс і дарунок Русинам на Словакії, кідь єден із умелців вытворив деревяну соху русиньского народного будителя, першого посланця в Угорьскім сеймі за Вышне Угорьско, боєвника за права Русинів і вшыткых славянських народів у австро-угорьській імперії – Адолфа Добрянського.

З думков вытворити на тогорічнім сімпозію соху Добрянського пришли організаторы – конкретно Ян Шуркала, котрый є і посланцём у Містнім заступительстві в Зборові. Тот ословив Округлый стіл Русинів Словеньска, кідьже якраз тот платформа выголосила із нагоды 200-ой річниці од народжіня будителя Рік Адолфа Добрянського. І таким способом хотіли молоды умелці дати вклад до святкованя юбілею.

Соху Добрянського вытворив Пряшівчан Марек Ганудель, котрый выштудовав Середню умелецьку школу на Водареньській уліці в Пряшові і пак продовжовав штудувати на Факулті природных і гуманітних наук Пряшівской універзіты. Є регулярным участником сімпозіїв і выставок дома і за границями.

На вернісажи, котра проходила в спомянутім парку перед Культурным домом, брали участь і представителі Русинів. О культурный програм за Русинів ся постарала фолклорна група Біловезжанка, котра пришла бесплатно заспівати і подяковати організаторам. Подякованя авторови сохы выразили і представителі Округлого стола Русинів Словеньска – Петро Медвідь і Мілан Ян Піліп, котры му на знак вдякы подаровали ведно із памятным листом книжку Павла Роберта Магорія *Хырбетом ку горам: Історія Карпатской Руси і карпатських Русинів*, яка лем кінцём рока 2016 вышла в словацькім тлумачінню.

Организаторы сохы визначного Русина подаровали Округлому столу Русинів Словеньска. Тот бы мав на найблизшій засіданню рїшыти, де буде Добрянський уміщений.

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (6х гоґне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предплатне 12 евр. Адреса редакції: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мгр. Александер Зозуляк, языкова редакторка: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., редактор: Мгр. Міхал Павліч. Регістрачны числа: ISSN 1339-5483, EV 328/08, MİČ 49 589. Адреса на інтернеті: www.rusynacademy.sk, e-mail: rusyn@stonline.sk. Выдане 12. октобра 2017 р.

• Двоє з найвизначніших поетів і русинських активістів у Польську: Олена Дуць-Файфер і Петро Трохановський Мурянка на єднім із Біенале лемківської/русинської культури в Криниці. Фотка: А. З.

• На Днях європейської літератури у Монт Ноір (Франція, 2004) Петро Мурянка (перший зліва) виступував там тиж зо своєв співаном поезієв.

Петро Мурянка

До Краю
ненароджыня

Вшытко моє

*За інспірацыяй
з Петровой знимкы*

Тоты з окладинкы двери
то моі

Адже напісане на них
Петро Мурянка

І тото вітча зелене
што ся горі тягне
моє тіж

Адже пред моім порогом
быти запрагло

І тот квіточок білий
што ся зо шкаркы выхылил
мій є

Най квітне дакому
хоц за мною

Двери запрут

Petro Murianka

Do Kraju nienarodzenia

Єден із русиньско-польскых успішных зборників поезії Петра Трохановского (псевдонім Мурянка) До Краю ненароджыня / Do Kraju nienarodzenia (Стоварышыня Лемків, Криниця – Лігніця, 2012). Переклад до польского языка зробила В. Ломніцка-Дуляк.